

โครงการวิจัย

“การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

รายงานผลการวิจัย

เล่มที่ 8

รายงานการประชุมเสนอผลการวิจัย

วันที่ 1-2 ธันวาคม 2544

ผอ. อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ได้รับทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โครงการวิจัย
“การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

รายงานผลการวิจัย

เล่มที่ 8

รายงานการประชุมเสนอผลการวิจัย

อรพินท์ คำสอน
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
รายงานการประชุมเสนอผลการวิจัย	1
ภาคผนวก	
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาวรรณศิลป์	20
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาทัศนศิลป์	26
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาศิลปะการละคร	32
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาสังคมศาสตร์	36
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาวรรณศิลป์	41
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาทัศนศิลป์	46
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาศิลปะการละคร	50
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาสังคมศาสตร์	54
บทวิเคราะห์แบบประเมินผล	56
รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเสนอผลการวิจัย	68

รายงานการประชุมเสนอผลการวิจัย

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย"

1. รายงานการประชุมวันที่ 1 ธันวาคม 2544 การเสนอรายงานความเป็นมาของโครงการโดยหัวหน้าโครงการ

การกล่าวแนะนำโครงการของหัวหน้าโครงการสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1.1. หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงถึงที่มาของโครงการว่าเป็นหนึ่งในบรรดาโครงการจำนวนนับพันๆ โครงการซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้การสนับสนุน สำหรับผู้เข้าร่วมประชุมที่ยังไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการมาก่อน หัวหน้าโครงการแนะนำให้ศึกษาข้อมูลต่างๆ อาทิ ประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับจากแผนพับของโครงการ อีกทั้ง ยังได้ชี้แจงเรื่องการเปลี่ยนแปลงสถานที่ในการประชุมในครั้งนี้ ซึ่งเปลี่ยนจากห้องประชุมชั้น 7 เป็นอาคารเรียนรวม เนื่องจากมีการก่อสร้างและมีการดอกเสาเข็มทุกวันเสาร์-อาทิตย์ นอกจากนี้ หัวหน้าโครงการยังได้กล่าวขอบคุณสกว. ที่ให้ทุนโครงการนี้ในการทำวิจัย และขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนาที่ช่วยในการจัดการประชุมครั้งนี้

1.2. หัวหน้าโครงการได้ประชาสัมพันธ์เรื่องทุนวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของสกว. เนื่องจากมีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยคิดว่าการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์เป็นไปได้ยาก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะทุนวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์บางสาขาไม่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการเท่าใด ทั้งทุนปริญญาเอกและทุนหลังปริญญาเอก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะนักวิจัยขาดกับเกณฑ์ที่สกว.ตั้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดให้ส่งรายงานความก้าวหน้าทุกๆ 6 เดือน ซึ่งหากสกว. ไม่พอใจรายงานความก้าวหน้าก็เสนอไป สกว. ก็จะระงับไม่จ่ายเงินทุนงวดนั้นๆ

1.3. หัวหน้าโครงการอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างวิธีการวิจัยทางมนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ว่า เนื่องจากการวิจัยในทางวิทยาศาสตร์จะให้ความสำคัญในเรื่อง Citation ซึ่ง Citation Index เป็นสิ่งที่สามารถค้นหาเพื่อนำไปอ้างอิงได้จาก Website ทั้งนี้เนื่องจากผลการวิจัยในทางวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์นั้น นับเป็นผลที่ชัดเจนและมีผู้นำไปอ้างอิงหรือใช้ ตั้ทันที และหากถามว่า Citation Index ทางสาขามนุษยศาสตร์มีไหม คำตอบก็คือมี แต่วารสารจำนวนไม่น้อยที่เป็นที่เชื่อถือในทางมนุษยศาสตร์กลับไม่ปรากฏว่า มีอยู่ใน Citation Index เลย อีกทั้ง ผลการวิจัยในทางมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นผลระยะยาว และไม่ได้มีผลเฉพาะในทางกว้างเท่านั้น หากมีผลในทางลึกด้วย การมีโครงการนี้ก็เช่นกัน คือไม่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมในเรื่อง การณ์โดยทันที หากแต่สิ่งที่ทำได้คือการให้ข้อเสนอแนะและคาดหวังความว่าเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในระยะยาวต่อไป ซึ่งหากผู้เข้าร่วม

ประชุมนำผลการวิจัยไปศึกษา คิดต่อ หรือคิดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดแย้งด้วยเหตุผล เนื่องจากการกระทำเช่นนี้นับเป็นการกระทำที่ช่วยสร้างความก้าวหน้าให้แก่วงวิชาการได้

- 1.4. หัวหน้าโครงการอธิบายถึงวิธีการทำการวิจัยว่า จำเป็นต้องเริ่มสำรวจจากสถานะที่เป็นอยู่ ค้นหาสาเหตุที่มา วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่อธิบายว่าเหตุใดสถานะการณ์จึงเป็นเช่นนี้ สำหรับในประเด็นเรื่องการวิจารณ์นั้น หากอ่านบทสังเคราะห์ของหัวหน้าโครงการจะพบความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า การวิจารณ์ในสังคมเป็นเช่นนี้มีสาเหตุอะไร มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร และลักษณะใดที่ควรรักษาและควรสืบทอดให้ดำรงอยู่ต่อไป รวมทั้ง ลักษณะเช่นใดที่ควรเปลี่ยนแปลง
- 1.5. ในประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงนั้น ในบทสังเคราะห์ของหัวหน้าโครงการได้มีการกล่าวถึงบ่อยครั้ง แต่อาจยังไม่ชัดเจนนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกล่าวถึงสังคมไทยปัจจุบันว่ายังไม่เป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์อย่างเต็มรูป เนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมุขปาฐะอยู่มาก ซึ่งคำถามสืบเนื่องในประเด็นนี้น่าสนใจคือ การวิจารณ์ในสังคมไทยจำเป็นต้องปรับให้เป็นแบบตะวันตกกระนั้นหรือ ซึ่งในประเด็นนี้เราอาจจะต้องถกเถียงและอภิปรายกันต่อไป แต่อย่างไรก็ดี ผลการวิจารณ์ของโครงการก็ได้ชี้ทางไปข้างหน้าไว้ด้วยว่า หากต้องการจะปรับทิศทางการวิจารณ์ของไทยไปในทิศทางดังกล่าว เรามีขั้นตอนที่ต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง
- 1.6. ประเด็นเรื่องขอบเขตในการวิจัยนั้น หัวหน้าโครงการชี้แจงว่า การวิจัยครั้งนี้จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตวิจัยอย่างชัดเจน เพราะหากไม่กำหนดการวิจัยอาจขยายวงไปกว้างมากจนเป็นการวิจัยชีวิตและสังคมก็ได้ หัวหน้าโครงการยังกล่าวต่อไปว่า ในการวิจัยครั้งนี้ โครงการได้จำกัดวงการศึกษาเฉพาะวิจารณ์ศิลปะใน 4 สาขา ทั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะชี้ให้เห็นจุดร่วมและจุดต่างที่ปรากฏในศิลปะ 4 สาขา พร้อมทั้งชี้ให้เห็นเรื่องศิลปะสองทางให้แก่นัก นอกจากนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะเสนอแนวคิดหรือทฤษฎีบางอย่างเพื่อใช้เป็นฐานในการคิดค้น ศึกษาและวิจัยต่อไป
- 1.7. หัวหน้าโครงการยังได้รายงานต่อที่ประชุมว่า ได้ทดลองนำบทสังเคราะห์ไปให้ผู้รู้ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลายท่านพิจารณา ซึ่งทุกท่านเห็นพ้องกันหมดว่า หากวิจัยเรื่องวิจารณ์จะหยุดอยู่เพียงแค่การพิจารณาศิลปะทั้ง 4 สาขาไม่ได้ หากต้องนำมาอภิปรายเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตและสังคมด้วย ซึ่งนับเรื่องที่ยากหากจะแสวงหาคำตอบที่ชัดเจนในประเด็นนี้ ยกตัวอย่างเช่น หากถามว่า ถ้าการวิจารณ์ศิลปะเข้มแข็งแล้ว จะช่วยให้การวิจารณ์ชีวิตและสังคมเข้มแข็งด้วยหรือไม่ หรือในทางกลับกัน ถ้าวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในวงกว้างเข้มแข็งแล้ว การวิจารณ์ศิลปะไม่ว่าในสาขาใดหรือในระดับใดจะเข้มแข็งตามไปด้วยหรือไม่ ซึ่งเราก็อาจจะตอบปัญหานี้ได้เพียงเลาๆ เท่านั้น โดยไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนได้

- 1.8. หัวหน้าโครงการยอมรับว่า ผลงานวิจัยในบางลักษณะที่นำเสนอ นั้น ผู้ที่นำไปใช้ต่อจำเป็นต้องนำป้ศึกษาต่อ ซึ่งอาจต้องอาศัยเวลานานในการศึกษา อาทิ สรรนิพนธ์ ที่ต้องใช้เวลาในการอ่าน ศึกษา ทำความเข้าใจหรือทดลองสอน เพื่อให้มองเห็นและเข้าใจภาพรวมของสรรนิพนธ์ทั้งหมด และนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในการเรียนการสอนต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลที่คัดมาทำสรรนิพนธ์นับเป็นข้อมูลจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับข้อมูลทั้งหมดที่โครงการค้นคว้าและรวบรวมไว้ตลอด 3 ปีที่ท้าวิจัย ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลดิบอีกเป็นจำนวนมากที่เป็นเอกสารในรูปต่างๆ อาทิ บทวิจารณ์บทความในหนังสือพิมพ์หายาก บทสัมภาษณ์ที่ถอดเทปและบันทึกเอาไว้ หลังจากจบโครงการข้อมูลเหล่านี้จะถูกรวบรวมเอาไว้ ณ หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งหากท่านได้ศึกษาข้อมูลเหล่านั้น อาจพบบทวิจารณ์ที่มีคุณค่า นอกเหนือจากบทวิจารณ์ 50 บทที่คณะผู้วิจัยคัดสรรไว้ในสรรนิพนธ์ของแต่ละสาขาแล้วก็ได้
- 1.9. หัวหน้าโครงการกล่าวถึงความสำคัญของโครงการในครั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานของแต่ละสาขา สำหรับบทสังเคราะห์ของหัวหน้าโครงการนั้นเป็นเพียงการชี้และเชื่อมโยงให้เห็นว่าแต่ละสาขามีความสัมพันธ์และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไร หรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร
- 1.10. หัวหน้าโครงการชี้แจงว่า เอกสารที่โครงการแจกในการประชุมครั้งนี้เป็นเพียงร่างเท่านั้น ขออย่าเพิ่งนำไปอ้างอิง เนื่องจากมีข้อมูลบางอย่างที่ยังต้องปรับปรุงแก้ไข ด้วยเหตุนี้ โครงการฯจึงได้จัดประชุมในหลายๆ ครั้ง ทั้งที่เป็นการประชุมใหญ่และการประชุมย่อยต่างๆ เพื่อให้วิทยากรทั้ง 4 สาขาได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องของผลการวิจัยในการประชุมใหญ่ครั้งนี้วิทยากร 4 ท่านจะมาทำหน้าที่เสนอความเห็นในฐานะผู้ประเมินผลการวิจัยในสาขาทั้ง 4 โดยชี้ให้เห็นทั้งข้อเด่นและข้อด้อยของงานวิจัย
- 1.11. หัวหน้าโครงการยังขอภัยต่อความผิดพลาดบางประการที่เกิดขึ้น ทั้งในเรื่องการมิได้กล่าวถึงชื่อบุคคลหรือสถาบันบางแห่งที่ให้ความร่วมมือกับโครงการได้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลในการทำวิจัยหรือเอื้อเฟื้อในเรื่องสถานที่ในการจัดกิจกรรมบางอย่างของโครงการ และรวมไปถึงการเอ่ยชื่อบุคคลบางคนที่ไม่ควรอ้างถึง อาทิ การอ้างถึงบุคคลที่ขอทุนของโครงการฯ และไม่ได้รับทุน ซึ่งข้อผิดพลาดเหล่านี้ทางโครงการจะปรับแก้ในโอกาสต่อไป

2. รายงานเสนอผลการวิจัยของคณะผู้วิจัย

การประชุมในครั้งนี้เป็นการเสนอผลการวิจัยของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขา คือ สาขาวรรณศิลป์ โดย รศ. ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ สาขาทัศนศิลป์ โดย อาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล สาขาศิลปะการละคร โดย อาจารย์ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ และสาขาสังคีตศิลป์ โดย อาจารย์รังสิพันธุ์ แข็งขัน ทั้งนี้แต่ละสาขาได้เสนอผลการวิจัย ทั้งที่เป็นร่างบทวิเคราะห์กิจกรรมการวิจัยต่างๆใน

ช่วง 3 ปีและการเสนอร่างสรณิพนธ์บทวิจารณ์พร้อมบทวิเคราะห์ จำนวน 50 บทของแต่ละสาขา (ดูเอกสารหมายเลข ว2, ว3, ท2, ท3, ล2, ล3, ส2 และ ส3)

3. รายงานการวิจารณ์การเสนอผลการวิจัยของวิทยาการรับเชิญ

หลังจากที่มีการเสนอผลการวิจัยของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขาแล้ว ในการประชุมครั้งนี้ทางโครงการฯ ได้เชิญวิทยาการผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ มาเสนอข้อวิจารณ์หลังจากที่ได้อ่านร่างบทวิเคราะห์และร่างสรณิพนธ์ของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขาแล้ว สาขาวรรณศิลป์ โดย ผศ. สุวรรณเกรียงไกรเพชร สาขาทัศนศิลป์ อาจารย์ธเนศ อ้าวสินธุ์ศิริ สาขาศิลปะการละคร อาจารย์ปวีตร มหาสารินันท์ และสาขาสังคมศิลป์ ผศ. เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์ (ดูเอกสารแนบ)

4. รายงานการเสนอรายงานสังเคราะห์ของหัวหน้าโครงการ

หลังจากการเสนอรายงานผลการวิจัยของผู้วิจัยและการเสนอข้อวิจารณ์ของวิทยาการทั้ง 4 สาขาแล้ว หัวหน้าโครงการ ศ. ดร. เจตนา นาควัชระ ได้เสนอบทสังเคราะห์ซึ่งเป็นการเสนอผลการวิจัยในเชิงสังเคราะห์การวิจัยทั้ง 4 สาขา โดยอภิปรายถึงนัยสำคัญต่างๆ ทั้งในส่วนของภูมิหลัง วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับ รายชื่อผู้วิจัย พื้นฐานทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของการวิจัย 4 สาขา แนวทางในการคัดเลือกบทวิจารณ์สำหรับสรณิพนธ์ ผลการวิจัยและสรณิพนธ์ 4 สาขา สื่อ อุดมศึกษา การประชุมประจำปีและการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การสร้างเครือข่าย งานวิจารณ์ของผู้วิจัยศิลปะส่งทางให้แก่กัน นัยเชิงทฤษฎี มิตินานาชาติ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมต่อเนื่อง รวมทั้งข้อสรุป ทั้งนี้ หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงประเด็นที่สำคัญที่สังเคราะห์ได้จากผลการวิจัยของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขา รวมถึงการตั้งข้อสังเกตที่ได้จากการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมา (ดูเอกสารหมายเลข ก1)

5. รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาวรรณศิลป์

รายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยสาขาวรรณศิลป์โดย ผศ. กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ เป็นการสรุปรายงานผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้งในส่วนของการร่างบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยและร่างสรณิพนธ์ทั้ง 50 บทของสาขาวรรณศิลป์ รวมทั้งความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (ดูเอกสารแนบ)

6. รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาทัศนศิลป์

รายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยสาขาทัศนศิลป์โดยอาจารย์ธเนศ อ้าวสินธุ์ศิริ เป็นการสรุปรายงานผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้งในส่วนของการร่างบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยและร่างสรณิพนธ์ทั้ง 50 บทของสาขาทัศนศิลป์ รวมทั้งความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (ดูเอกสารแนบ)

7. รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาศิลปะการละคร

รายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยสาขาศิลปะการละครโดยอาจารย์ปวีตร มหาสารินันท์ เป็นการสรุปรายงานผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้งในส่วนของการวิเคราะห์ของผู้วิจัยและร่างสรณิพนธ์ทั้ง 50 บทของสาขาศิลปะการละคร รวมทั้งความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (ดูเอกสารแนบ)

8. รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาสังคีตศิลป์

รายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยสาขาสังคีตศิลป์โดย ผศ. เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์ เป็นการสรุปรายงานผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้งในส่วนของการวิเคราะห์ของผู้วิจัยและร่างสรณิพนธ์ทั้ง 50 บทของสาขาสังคีตศิลป์ รวมทั้งความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (ดูเอกสารแนบ)

9. การอภิปรายทั่วไป

สำหรับการอภิปรายทั่วไปในการประชุมครั้งนี้ ทางโครงการได้แบ่งการอภิปรายเป็น 2 ช่วง คือ ในวันที่ 1 ธันวาคม และ วันที่ 2 ธันวาคม

ประเด็นการอภิปรายในวันที่ 1 ธันวาคม มีดังนี้

- วินัย ผู้นำพล :
- เห็นได้ว่า สังคมไทยขาดการบูรณาการระหว่างศาสตร์ต่างๆ เข้ากับมิติศิลปะ วัฒนธรรมและสังคมอย่างแท้จริง จึงเสนอว่า น่าจะมีการบูรณาการศาสตร์และศิลป์แขนงต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อเป็นแนวทางในการให้การศึกษาแก่เยาวชนต่อไป ทั้งนี้ เพราะในปัจจุบันการมองหรือมุมมองของคนส่วนมากต่อศิลปะ หรือศาสตร์แขนงต่างๆ เป็นไปอย่างแยกส่วน ไม่มีการมองทุกสิ่งในองค์รวม การสร้างงานศิลปะต่างๆ ในปัจจุบันจึงไม่ก่อให้เกิดความซาบซึ้งเท่าที่ควร
 - :
 - ขอตั้งข้อสังเกตว่าในปัจจุบันคุณภาพของงานทางด้านสถาปัตยกรรมของไทยตกต่ำลง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ขาดการวิจารณ์และขาดความคิดเชิงการบูรณาการในวงการสถาปัตยกรรมไทย
 - :
 - ขอเสนอความเห็น ว่า วัฒนธรรมและขนบบางอย่างของไทยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนในสังคมได้แสดงออก ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลป์ นับว่าเป็นเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ศิลปะไทยขาดนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์

- จักรพันธ์ วิลาสินกุล : ขอชี้แจงว่าในส่วนที่เกี่ยวกับวงการสถาปนิกของไทยได้รายงานไปแล้วว่า วารสารของสมาคมสถาปนิกสยามมีบทบาทสำคัญต่อการวิจารณ์มาตั้งแต่เริ่มต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวารสาร"อาษา" ได้ทำหน้าที่ในการวิจารณ์อย่างเข้มแข็งมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็มีข้อจำกัดและเงื่อนไขในเรื่องต่างๆเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงเสนอว่าเราควรที่จะค่อยๆพิจารณาดูปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการสถาปนิกไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจด่วนสรุปได้ว่าความตกต่ำของวงการสถาปนิกไทยเกิดเนื่องมาจากการขาดการวิจารณ์
- เจตนา นาควัชร : อาจารย์วินัยเสนอประเด็นที่น่าสนใจในหลายประเด็น ซึ่งประเด็นต่างๆเหล่านั้นไม่สามารถหาคำตอบที่ชัดเจนได้ในขณะนี้
- : โครงการฯได้ส่งรายงานสรุปผลการวิจัยฉบับภาษาอังกฤษไปให้อธิการผู้อำนวยการสถาบันเกอเธ่ คือ Mr Ernst Schürmann และได้รับข้อวิจารณ์รายงานฉบับนี้ผ่านทาง E-mail มาอย่างละเอียด ซึ่งคำถามสุดท้ายที่ส่งมาและยังไม่สามารถหาคำตอบได้ก็คือ งานวิจัยและข้อสรุปต่างๆ ที่ทำวิจัยมานั้น ท้ายที่สุดแล้วจะนำไปเสนอกับใคร (ที่มีใช้เพียงผู้ให้ทุน)
- ปิยลดา เทวกุลทวีปรั้งสีพร : ขอให้คำตอบต่อประเด็นคำถามเกี่ยวกับวงการสถาปนิกที่อาจารย์วินัยเปิดประเด็นไว้ว่า ในทางสถาปัตยกรรมมักถูกมองว่าอยู่ก้ำกึ่งว่าจะเป็นศิลปะหรือจะเป็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหากแต่ในกระบวนการเรียนการสอนในทางสถาปัตยกรรมนั้น การวิจารณ์นับว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่ง
- : ขอตั้งข้อสังเกตว่า บทวิจารณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับการคัดสรรให้บรรจุอยู่ในสรรนิพนธ์สาขาทัศนศิลป์มีเพียง 3 ชิ้น ซึ่งนับว่ายังมีปริมาณที่น้อยมาก จึงเสนอให้ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์เพิ่มบทวิจารณ์ในส่วนนี้
- : ขอแสดงทัศนะเพิ่มเติมต่อประเด็นที่อาจารย์สายัณห์ (ผู้ประเมินสาขาทัศนศิลป์) กล่าวถึงไว้ในตอนเช้าว่า บทวิจารณ์ในสรรนิพนธ์ของสาขาทัศนศิลป์มีความสับสนปนเปกันสำหรับทัศนะของผู้ที่อยู่ในสาขาย่อยสาขาหนึ่งในสรรนิพนธ์ฉบับนี้เห็นว่า ความหลากหลายของบทวิจารณ์เหล่านั้นช่วยให้มองเห็นภาพรวมทางทัศนศิลป์ได้มากขึ้นและกว้างขวางขึ้น

- ดังนั้น หากทางสาขาทัศนศิลป์จะมีการแบ่งเนื้อหาหรือหัวข้อ
บทวิจารณ์เหมือนอย่างสาขาสังคีตศิลป์ ที่มีการแบ่งเป็นบท
วิจารณ์ดนตรีไทยและบทวิจารณ์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก ก็จะเป็นวิธีที่จะช่วยให้มองเห็นว่าเนื้อหาในแต่ละสาขามีความมาก
น้อยหรือมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างไรบ้าง
- เจตนา นาควัชระ : ประเด็นที่อาจารย์ปิยลดา กล่าวถึงนั้นนับเป็นการตอบประเด็น
ที่อาจารย์สายัณห์ตั้งไว้ในตอนเช้าว่า ทำอย่างไรที่จะให้การ
วิจารณ์เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันได้ เพียงแต่ไม่มีผู้สกัด
สิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น
- : สำหรับในประเด็นของข้อจำกัดในการทำวิจัยที่โครงการเลือก
ทำเพียง 4 สาขานั้น ได้กล่าวถึงเหตุผลและข้อจำกัดในการทำ
วิจัยไว้แล้วในบทสังเคราะห์ของหัวหน้าโครงการ
- จักรพันธ์ วิลาสนิกุล : ขอบธิบายถึงข้อจำกัดในการเลือกบทวิจารณ์ของสาขา
ทัศนศิลป์ว่า ในการสัมมนาระดมสมองก่อนเริ่มโครงการวิจัย
นั้น ได้มีผู้เสนอให้ทำการวิจัยครอบคลุมสาขาที่กว้างที่สุดและ
ได้ประโยชน์ที่สุด จึงทำให้เลือกบทวิจารณ์ทางสาขา
สถาปัตยกรรมมาได้เพียง 3 ชิ้น ทั้งๆ ที่ในการศึกษาข้อมูลนั้น
ได้พบบทวิจารณ์ทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจหลายบท
- : ทั้งนี้ สำหรับประเด็นของอาจารย์วินัยเรื่องบทวิจารณ์ของทาง
สถาปัตยกรรมนั้น ขอยืนยันว่า บทวิจารณ์ทางสถาปัตยกรรมที่
ดีและลึกซึ้งของไทยมี แม้ว่าของต่างประเทศจะมีมากกว่า แต่
หากเราเปิดใจกว้างและให้กำลังใจต่อนักวิจารณ์และสถาปนิก
ของไทย ก็เชื่อแน่ว่าวงการสถาปัตยกรรมของไทยคงไปได้
ไกลกว่าที่เป็นอยู่เป็นแน่
- ดวงมน จิตรจำนงค์ : ขอตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหัวข้อที่ 4 ในร่างบทวิเคราะห์ของสาขา
วรรณศิลป์ ที่ผู้วิจัยแบ่งลักษณะพลังทางปัญญาเป็นหัวข้อย่อย
กว่า 10 หัวข้อนั้น ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การจำแนกที่แตกต่างกันและ
หลากหลายมาก ซึ่งก่อให้เกิดคำถามว่าผู้วิจัยได้ตั้งเกณฑ์การ
แบ่งดังกล่าวไว้ก่อนคัดเลือกบทวิจารณ์ทั้ง 50 บท หรือว่าคัด
ได้ 50 บทแล้วถึงจะมาตั้งเกณฑ์ดังกล่าว เนื่องจากเกณฑ์ใน
บางข้อที่ตั้งไว้มีความเหลื่อมล้ำกันอยู่มาก นอกจากนี้ ยังมี
ความเห็นว่ นักวิจารณ์แต่ละคนมีความความคิดที่ซับซ้อนและ
หลากหลายในตัวเองสูงมาก ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะระบุให้
แน่ชัดลงไปว่านักวิจารณ์ท่านนี้มีแนววิจารณ์แบบศิลปะเพื่อ

- ชีวิต หรือนักวิจารณ์ท่านนั้นมีแนววิจารณ์แบบสุนทรียศาสตร์ การระบุหรือการแจกแจงดังที่ผู้วิจัยแสดงไว้ในเอกสารดังกล่าว อาจสร้างความสับสนหรือความเข้าใจผิดให้แก่ผู้อ่านได้ หากผู้วิจัยอธิบายอย่างรวบรัดเกินไป ด้วยเหตุนี้ จึงเสนอให้ผู้วิจัย พิจารณา ทบทวน หรืออธิบายขยายความในประเด็นดังกล่าว อีกครั้ง เพื่อให้ผลการวิจัยในครั้งนี้สมบูรณ์และเป็นประโยชน์ ต่อผู้อ่านสูงสุด
- เจตนา นาควัชระ : ข้อเสนอที่อาจารย์ดวงมนเสนอนั้นมีประโยชน์มาก เนื่องจาก ข้อเสนอเหล่านั้นต้องอาศัยความรู้เฉพาะสาขา ดังนั้นขอให้อาจารย์บันทึกข้อเสนอเหล่านั้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและ มอบให้อาจารย์รัตนฤทัย (ผู้วิจัยสาขาวรรณศิลป์) เพื่อใช้เป็น ฐานในการพิจารณาปรับแก้งาน เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด
- รัตนฤทัย สัจจพันธุ์ : ขอชี้แจงว่าเกณฑ์ที่สาขาวรรณศิลป์จัดทำขึ้นนั้นเป็นการจัดทำ ขึ้นหลังจากคัดบทวิจารณ์ทั้ง 50 บทแล้ว นอกจากนี้บทวิจารณ์ แต่ละบทที่คัดสรรมานั้นมิได้มีความคิดหลักเพียงประเด็นเดียว หากแต่มีประเด็นย่อยที่โยงไปสู่ประเด็นอื่นด้วย ฉะนั้น เมื่อมีการวิเคราะห์เนื้อหา จึงอาจกล่าวอ้างอิงพาดพิงประเด็นย่อยที่ ปรากฏในบทวิจารณ์ต่างๆ ด้วย
- กรรณิกา จรรย์แสง : มีประเด็นคำถามต่อคณะผู้วิจัยใน 3 ประเด็นดังนี้
1. จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเอกสารและข้อมูลต่างๆ ผู้ วิจัยพอจะทราบทิศทางหรือแนวโน้มของการวิจารณ์ใน สาขาต่างๆหรือไม่ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป
 2. สำหรับในเรื่อง "ศิลปะส่องทางให้แก่กันนั้น" พบว่า ผู้วิจัย ทุกท่านต่างก็มองเห็นประโยชน์และมองเห็นความสำคัญ ในประเด็นนี้อย่างชัดเจน เพราะเป็นผลมาจากการทำงาน ร่วมกันเป็นเวลานาน หากแต่บทวิเคราะห์ของผู้วิจัยแต่ละ สาขาต่างพูดถึงเรื่องนี้เฉพาะในมุมมองของตน จึงทำให้ผู้ ที่อยู่ในวงนอกไม่สามารถมองเห็นภาพรวมในเรื่องนี้ได้ อย่างชัดเจน ซึ่งในเรื่องนี้อาจจะให้คณะผู้วิจัยนำเสนอใน ประเด็นนี้ให้ชัดเจนขึ้นกว่านี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจอย่างมาก
 3. ในส่วนสรณิพนธ์ของสาขาวรรณศิลป์นั้น เมื่อดูจากตาราง รายชื่อบทวิจารณ์แล้วพบว่า มีบทวิจารณ์ที่เขียนโดยนัก

เขียนเพียง 2 ท่านเท่านั้น คือ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี เพราะเมื่อเทียบกับสรณินพนธ์ของสาขาทัศนศิลป์กลับพบว่าจะมีบทวิจารณ์ที่เขียนโดยศิลปินมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงอยากทราบเกณฑ์การคัดสรรของสาขาวรรณศิลป์ว่าใช้เกณฑ์อะไร หรือว่าเป็นเพราะข้อจำกัดทางสาขาวรรณศิลป์ที่นักเขียนไม่เขียนวิจารณ์ จึงอยากให้อาจารย์ยืนอุทัยให้ความกระจ่างในเรื่องด้วย

- เจตนา นาควัชระ : ในประเด็นเรื่องศิลปะสองทางให้แก่นักเขียนและการวิจารณ์สองทางให้แก่นักเขียนนั้น จะพบว่าในบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขาต่างก็ได้เขียนอธิบายในประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจนแล้ว จึงอยากจะใคร่ขอให้อาจารย์กลับไปอ่านบทวิเคราะห์อีกครั้ง
- ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์ : เนื่องจากเวลาในการประชุมมีจำกัด ด้วยเหตุนี้เรื่องของทิศทางหรือแนวโน้มการวิจารณ์ในอนาคตนั้น อาจจะขอตอบพอเป็นตัวอย่างได้โดยให้โอกาสแก่สาขาศิลปะการละครเป็นผู้ตอบ : สำหรับทิศทางหรือแนวโน้มเรื่องการวิจารณ์ในสาขาศิลปะการละครนั้น มีแนวโน้มที่ค่อนข้างดี เพราะจากการที่ได้มีโอกาสเข้าไปร่วมในการร่างหลักสูตรการศึกษาให้กับกรมวิชาการ ซึ่งในการร่างหลักสูตรของนักเรียนตั้งแต่ระดับประถม 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ครั้งนี้มีการเพิ่มการปลูกฝังในเรื่องการวิเคราะห์และกระบวนการแสดงความคิดเห็นของเด็กในห้องเรียนให้มากขึ้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการวิจารณ์ในประเทศไทย สำหรับการเรียนการสอนศิลปะการแสดงระดับอุดมศึกษา ในทุกสถาบันการศึกษานั้น จะมีวิชาเกี่ยวกับการวิจารณ์อยู่แล้ว แต่ปัญหาที่เราควรพิจารณาต่อไปคือ วิธีการเรียนการสอนที่จะนำมาซึ่งพัฒนาการวิจารณ์ได้จริงหรือไม่ ในเรื่องนี้ต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพในการสอนของอาจารย์ แต่อย่างไรก็ดี การวิจารณ์ในสาขาศิลปะการละครมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ทั้งในเรื่องการเรียนการสอนและสถานภาพของการวิจารณ์ละครในสังคม แม้ว่าพื้นที่ในการวิจารณ์ละครจะน้อยกว่าการวิจารณ์ภาพยนตร์ หากแต่มุมมองของคนทั่วไปต่อละครเวทีก็ดีขึ้น ซึ่งในส่วนนี้อาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้สื่อสิ่งพิมพ์บางฉบับเปิดพื้นที่ในการวิจารณ์ละครเวทีต่อไป

- рінฤทัย สัจจพันธุ์ : ในเรื่องการคัดเลือกบทวิจารณ์ของสาขาวรรณศิลป์ไม่ได้มีการจัดสัดส่วนระหว่างบทวิจารณ์ที่เขียนโดยนักวิจารณ์และบทวิจารณ์ที่เขียนโดยนักเขียน นอกจากนี้ บทวิจารณ์ที่คัดสรรนั้นก็มีบทวิจารณ์เขียนโดยนักเขียนอีกหลายท่านนอกเหนือจาก 2 ท่านที่อาจารย์กรรณิภากล่าวถึงแล้ว อาทิ สกฤต บุญยทัต, สุพรรณ ทองคล้าย และ“ดอกไม้ดำ” เป็นต้น ทั้งนี้ การคัดสรรบทวิจารณ์ในสาขาวรรณศิลป์นั้นจะให้ความสำคัญกับคุณภาพของตัวบทมากกว่าผู้วิจารณ์ สำหรับการวิจารณ์ในสาขาวรรณศิลป์ แม้ผู้วิจารณ์จะเริ่มมาจากนักเขียนหรือกวี หากในระยะหลังผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนักวิจารณ์จะเป็นบุคคลที่ 3 มากขึ้น แต่ก็ยังมีนักวิจารณ์จำนวนไม่น้อยที่เป็นทั้งนักเขียนและนักวิจารณ์
- รังสิพันธุ์ แข็งขัน : ในส่วนการวิจารณ์สาขาสังคีตศิลป์มีการวิจารณ์ทั้งจากนักวิจารณ์ และทั้งจากศิลปินวิจารณ์ศิลปินด้วยตนเอง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความเข้มแข็งของการวิจารณ์สาขาสังคีตศิลป์ขึ้นอยู่กับความต้องการเฉพาะบุคคลเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้การวิจารณ์ในสาขาสังคีตศิลป์จึงไม่ได้เป็นกระแสเช่นเดียวกับสาขาอื่นๆ ที่กระแสความเข้มข้นในการวิจารณ์มีความสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์
- ธีระ นุชเปี่ยม : หลังจากที่ได้ฟังการนำเสนอผลการวิจัยของผู้วิจารณ์และการเสนอข้อวิจารณ์ของวิทยากรรับเชิญนั้นได้สะท้อนให้เห็นการแสดงถึงพลังปัญญา แต่สิ่งที่ยากจะเห็นต่อไปในการประชุมครั้งนี้คือ การระดมสมองของผู้เข้าร่วมประชุมที่จะเสนอทิศทางว่าเราจะนำผลการวิจัยไปใช้ต่อไปอย่างไร เพื่อขยายผลการวิจัยไปสู่สังคมในวงกว้างขึ้น วิธีการทางหนึ่งที่จะเผยแพร่ได้คือการตีพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัยครั้งนี้
- เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์ : ขอดังข้อสังเกตในเรื่อง ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่ ที่ยกเอากรณีของ“วัฒนธรรมมะนาอู๋” เป็นตัวอย่าง ซึ่งอยากเตือนให้ผู้วิจัยอย่าด่วนสรุปในเรื่องนี้ การที่เราจะตั้งทฤษฎีของเราเองขึ้นมาเอง โดยคิดว่าศาสตร์ทางดนตรีตะวันตกอธิบายปรากฏการณ์ทางดนตรีของไทยไม่ได้นั้น อาจจะโต้แย้งได้ ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมมะนาอู๋ของไทยอาจเทียบได้กับการเล่นฮาร์ปซิคอร์ด ในยุคบาร์อคได้หรือไม่ ดังนั้น ในประเด็นนี้จึงอยากเสนอว่า ในการวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยอาจจะต้องนำ

- ดนตรีหลายประเภทที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์สไตล์หรือวิเคราะห์ส่วนอื่นในทางความรู้ทางดนตรีของไทยได้
- เจตนา นาควัชระ : ในประเด็นเรื่อง วัฒนธรรมระนาดทุ้ม นั้น จุดมุ่งหมายจริงๆ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะของดนตรี แต่เป็นเรื่องของการอธิบายวิถีชีวิตและความคิดของคนไทย ในเรื่องนี้เป็นเพียงการตั้งข้อสังเกตเชิงทฤษฎีเท่านั้น ยังไม่ได้เป็นตัวทฤษฎีเต็มรูป เนื่องจากหากจะพัฒนาข้อสังเกตในเรื่องนี้เพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไปอาจจะต้องศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับปรากฏการณ์อื่นๆด้วย แต่สาเหตุที่นำเสนอในที่นี้นั้นเพื่อชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีไม่ใช่เรื่องที่สลบซับซ้อนเท่าใดนัก ด้วยเหตุนี้ ในท้ายที่สุดเราอาจจะพบว่า “ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่” อาจหมายรวมถึงทั่วโลกก็ได้ เนื่องจากอาจจะมีอะไรที่เป็นแก่นของมนุษยชาติที่สามารถเปรียบเทียบกันได้
- ชมนาด กิจจันทร์ : ตั้งข้อสังเกตในการคัดสรรบทวิจารณ์ของสาขาศิลปะการละครที่ว่า การคัดเลือกบทวิจารณ์ทั้ง 50 ชิ้นนั้นให้ความสนใจกับบทวิจารณ์ของไทยก่อน หากแต่รายชื่อที่เห็นนั้นพบว่า มีผู้นำทางละครไทยอีกหลายท่านที่ไม่ได้ถูกคัดเลือกมาไว้ในสรณิพนธ์ฉบับนี้ อาทิ หลวงวิจิตรวาทการ, อาจารย์สมภพ จันทรประภา, อาจารย์เสรี หวังในธรรม, ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สุจิตต์ วงษ์เทศ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
- : ตั้งประเด็นคำถามว่า เหตุใดในสรณิพนธ์สาขาสังคีตศิลป์จึงไม่พูดถึงดนตรีไทยให้มากกว่านี้ ทั้งๆที่ในประชาคมดนตรีไทยมีการวิจารณ์กันอย่างคึกคักและเข้มข้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประชันดนตรี เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการวิจารณ์ดังกล่าวเป็นการวิจารณ์แบบมุขปาฐะ นอกจากนี้ เหตุใดจึงไม่มีการกล่าวถึงเพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในสรณิพนธ์เลย เนื่องจากเพลงพระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็มีความน่าสนใจอยู่มาก
- เจตนา นาควัชระ : ในการคัดเลือกบทวิจารณ์นั้น ผู้วิจัยไม่ได้ยึดถืองานต้นแบบเป็นหลัก หากให้ความสำคัญที่เนื้อหาและคุณภาพของงานวิจารณ์มากกว่า
- ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์ : ในการรวบรวมและศึกษาเอกสารในการวิจัยของคณะผู้วิจัย

สาขาศิลปะการละครนั้นก็ได้พบงานที่อาจารย์ชมนาดกล่าวถึง แต่ในการวิจัยครั้งนี้เราจะพิจารณาที่ตัวงานวิจารณ์เป็นหลัก และในการที่ผู้วิจัยกล่าวว่ายืดของไทยเป็นหลักนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะละครตามชนบทหรือละครตามประเพณีเท่านั้น แต่งานของไทยในที่นี้หมายรวมถึงงานที่สร้างโดยคนไทย แสดงโดยคนไทย หรืออาจจะแปลงมาจากเรื่องตะวันตกหรือเป็นละครแนวไหนก็ได้ ทั้งนี้ งานที่อาจารย์ชมนาดกล่าวถึงนั้นนับว่าเป็นงานที่มีคุณภาพอย่างยิ่ง แต่ข้อจำกัดในการวิจัยทำให้ไม่สามารถเอ่ยถึงงานทุกชิ้นได้ หากแต่เป็นงานที่โดดเด่นจริงๆ ก็จะอ้างในรายละเอียดเพิ่มเติมในบทวิเคราะห์การวิจัย แต่ก็มีอาจกล่าวถึงได้อย่างละเอียดเท่าใดนัก

รังสิพันธ์ แข็งขัน : จากการที่อาจารย์ชมนาดกล่าวถึงไปแล้วว่า จะมีการวิจารณ์ในทางดนตรีไทยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการประชันดนตรี แต่การวิจารณ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นการวิจารณ์แบบมุขปาฐะ จึงไม่สามารถคัดสรรไว้ในสรณิพนธ์ได้ นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ส่วนหนึ่งถูกคัดสรรเป็นสรณิพนธ์ และส่วนที่เหลือก็ถูกใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการสังเคราะห์หรือวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปและข้อสังเกตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความวัฒนธรรมในการวิจารณ์ดนตรีในประเทศไทย

ประเด็นการอภิปรายในวันที่ 2 ธันวาคม มีดังนี้

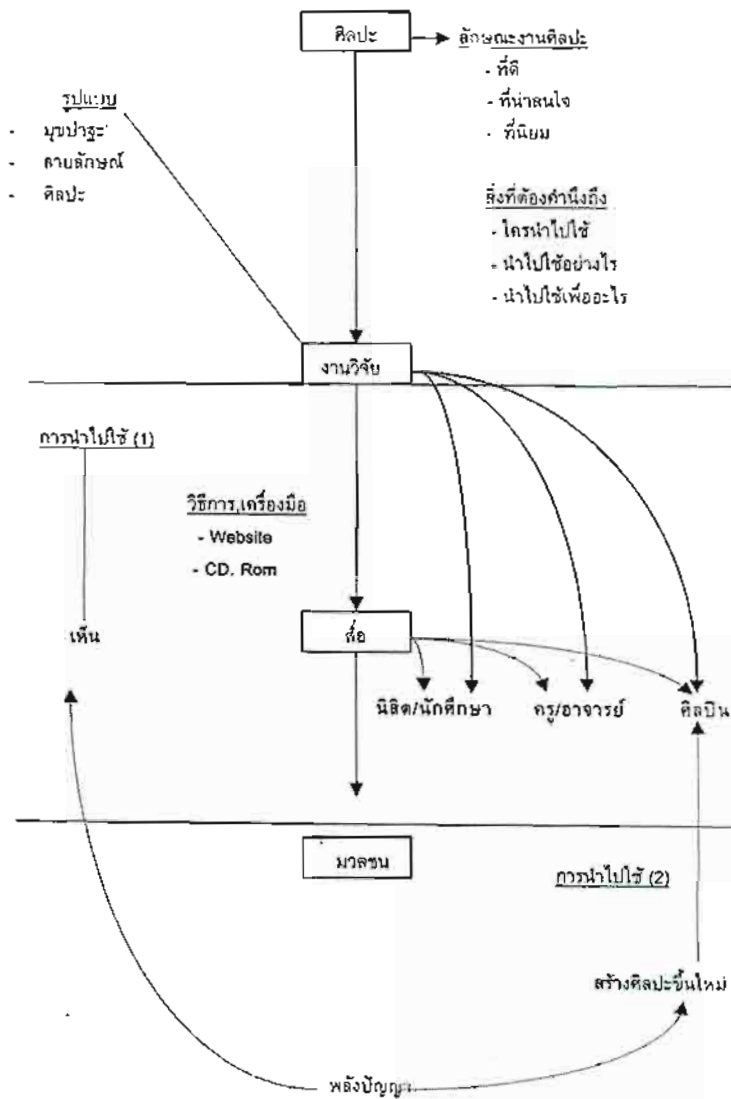
วินัย ผู้นำพล : ขอตั้งคำถามต่อที่ประชุมโดยรวมว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถบูรณาการศิลปะและศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งอาจยังประโยชน์ให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ที่จะช่วยในการพัฒนาสังคม

เจตนา นาควัชร : เสนอให้โครงการจัดทำ Software เกี่ยวกับการวิจารณ์ เพื่อใช้ในการพัฒนาการวิจารณ์ออกไปสู่สังคมวงกว้างได้

สุคนธ์จิต วงษ์เผือก : งานวิจัยที่โครงการฯทำไปแล้วนั้นนับเป็นงานที่หนักหน่วงมากสำหรับคนกลุ่มเล็กๆ เช่น คณะผู้วิจัย ทั้งนี้ กิจกรรมบางอย่างที่โครงการจัดทำขึ้นน่าจะเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษามาก่อน

สุคนธ์จิต วงษ์เผือก : บรรยากาศที่ปลอดภัยและไม่ตริจิตของผู้เข้าร่วมประชุม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ที่ออกมาได้ นอกจากนี้ ยังเสนอว่า ชีวิตการทำงานที่มีความสุขจะเกิดขึ้นได้จากองค์ประกอบ 2 ประการ คือ การมองโลกในแง่ดีและการมีอารมณ์

- ปัญญา ดันตีสุข : ชั้น
- ในการทําวิจัยครั้งนี้ ทุกสาขามีแหล่งข้อมูลในเรื่องการ
วิจารณ์อยู่แล้ว จึงเสนอว่าโครงการน่าจะจัดทำแหล่งสืบค้นไว้
ด้วย เพื่อประโยชน์ต่อผู้สนใจในการสืบค้นและการทําวิจัยต่อ
เนื่อง
- : ขอเสนอให้ผู้วิจัยชี้ให้เห็นหรือนำเสนอเกณฑ์การวิจารณ์ที่ดี
ด้วย ซึ่งผู้วิจัยควรจะเผยแพร่เกณฑ์เหล่านี้ไปสู่ผู้สนใจในวง
กว้างด้วย ซึ่งอาจเผยแพร่โดยผ่านทาง Website, ผ่านสื่อ
ต่างๆ
- : ขอเสนอแผนภูมิการวิจารณ์ ดังนี้

- รัตน์ะ แซ่เตีย : ให้ข้อสังเกตว่าหากสังคมเปิดกว้าง วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ที่แท้จริงก็จะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้ใหญ่ควรให้โอกาสเด็กในการเสนอความคิดและควรเปิดใจกว้างรับฟังความเห็นของเด็กด้วย เพื่อเด็กจะได้กล้าแสดงออก และมุมมองความคิดที่แปลกใหม่ของเด็กบางครั้ง อาจเป็นมุมมองและความเห็นที่เป็นประโยชน์
- ดวงมณ จิตรจำนงค์ : ตั้งข้อสังเกตว่า สื่อวิทยุ/โทรทัศน์นับเป็นสื่อที่ไปสู่คนในท้องถิ่นที่ห่างไกลมากกว่าสื่อทาง Internet
- เจตนา นาควัชร : การเรียนการสอนในบางครั้งต้องการเกณฑ์ชั่วคราว แต่ในการวิจารณ์ไม่จำเป็นต้องมีเกณฑ์ในการวิจารณ์ที่แน่ชัด เนื่องจากนักวิจารณ์ควรหาเกณฑ์การวิจารณ์ด้วยตนเอง
- สดชื่น ชัยประสาธน์ : ตั้งข้อสังเกตว่า ทฤษฎีที่หัวหน้าโครงการกล่าวถึงมีความพ้องกับทฤษฎี aesthetics of discontinuity หรือ “ทฤษฎีแห่งความไม่ต่อเนื่อง” ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมขององเดรย์ มาลโร (André Malraux)
- เจตนา นาควัชร : กล่าวว่าได้เคยเสนอทฤษฎีนี้ในการสัมมนาที่สหรัฐอเมริกา และได้ชี้แจงให้เห็นว่าเรื่องนี้ที่พ้องกับทางตะวันตกอย่างไร หากแต่ถูกศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่นตั้งในเรื่องนี้ว่า การใช้คำว่า “discontinuity” ชวนให้คิดไปในทางลบ น่าจะแสวงหาโมทัศน์ที่เหมาะสมกว่านี้
- ลักษมณ์ เกตุทัต : เสนอว่าการสื่อความระหว่างคนผ่านตัวงานศิลปะนั้น สามารถกระทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ การสื่อด้วยคำพูด และการสื่อด้วยการกระทำ ทั้งนี้การสื่อด้วยการกระทำมักจะซับซ้อนกว่าการสื่อด้วยคำพูด
- ศิรินิตย์ ติรุจิเจริญ : คิดว่า การพูดคุยนับเป็นการวิจารณ์พื้นฐานที่สุดของสังคม ทั้งนี้ จึงพอจะสรุปได้ว่า การวิจารณ์มีอยู่แล้วในสังคม และสำหรับท่านที่เคยเข้าร่วมประชุมกับโครงการวิจัยนี้ และนำทิศทาง, กิจกรรมและสรรนิพนธ์ทางการวิจารณ์ของโครงการฯกลับไปใช้ในประชาคมเล็กๆ ของตนนั้นน่าจะนำผลการวิจัยของโครงการฯไปใช้และได้บันทึกผลของการนำไปใช้ว่า สามารถกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์หรือก่อให้เกิดการวิจารณ์หรือวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในกลุ่มของตนได้อย่างไร หลังจากนั้นอาจมีการนัดพบกันเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์กันอีกครั้งว่าทำให้เกิดผลอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นนั้นเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

10. ข้อสรุปของหัวหน้าโครงการ

หัวหน้าโครงการได้สรุปความคิดเห็นและข้อสังเกตต่างๆที่ได้จากการประชุมในครั้งนี้ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 10.1. “ความต่อเนื่อง” สำหรับข้อเรียกร้องเรื่อง “ความต่อเนื่อง” ที่ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เสนอต่อโครงการนั้น หัวหน้าโครงการมีความเห็นว่า “ความต่อเนื่อง” นั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ดังนี้
 - ความต่อเนื่องในระดับบุคคล คือการนำผลการวิจัยของโครงการไปปรับใช้ให้เหมาะสมตามวิธีของตน
 - ความต่อเนื่องในระดับประชาคม
 - ความต่อเนื่องในเรื่องสหบท ซึ่งจะพบบ้างในบางสาขา คือการอ้างอิง และมีวิวาทะต่อกันในรูปของ “การวิจารณ์การวิจารณ์”
 - ความต่อเนื่องในเรื่องของการสร้างกิจกรรมต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆ
- 10.2. **พลังปัญญา** พลังปัญญาที่ปรากฏในการวิจัยมี 2 ลักษณะ คือ พลังปัญญาที่ปรากฏในผลงานวิจารณ์ และพลังปัญญาที่เป็นพลังขับเคลื่อนที่เกิดจากการนำงานวิจารณ์ไปติดต่อ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิดแย้งก็ได้
- 10.3. **ความเชื่อมโยงกับชีวิตและสังคม** คือ ความเชื่อมโยงจากการวิจารณ์งานศิลปะไปสู่ชีวิตและสังคม ดังที่งานวิจัยเรื่องนี้ได้ชี้ทางไว้บ้างแล้ว
- 10.4. **สรณิพนธ์** หัวหน้าโครงการกล่าวว่าสรณิพนธ์ที่โครงการจัดทำสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในหลายลักษณะ อันรวมถึงการเรียนการสอน แต่จะต้องมีการปรับปรยและเลือกเฟ้นให้เหมาะสมกับผู้เรียน
- 10.5. **บรรณานุกรม** ผู้วิจัยสาขาต่างๆ ได้รวบรวมจัดทำบรรณานุกรมบทวิจารณ์ไว้แล้ว ซึ่งโครงการจะเก็บต้นฉบับบทวิจารณ์ทั้งหมดไว้ที่ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม หลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว
- 10.6. **การวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์** ผู้เข้าร่วมประชุมบางท่านเสนอว่า การวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์ที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ในสรณิพนธ์เป็นมิติที่น่าสนใจมาก เพราะทำให้เห็นมุมมองหลายมุมและวิธีการวิจารณ์ของผู้วิจารณ์ที่ต่างกันในการวิจารณ์งานชิ้นเดียวกันก็ได้ จึงมีผู้เสนอให้ผู้วิจัยเพิ่มตัวอย่างมาวิจารณ์ในลักษณะนี้ให้มากขึ้นในสรณิพนธ์ ในประเด็นนี้หัวหน้าโครงการจะขอนำประเด็นนี้ไปพิจารณาพร้อมกับคณะผู้วิจัยอีกครั้ง
- 10.7. **วิธีในการนำเสนอและการจัดระบบบทวิจารณ์ในสรณิพนธ์** ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรมีการจัดระบบและการเรียงลำดับบทวิจารณ์ที่

นำเสนอในสรณิพนธ์ของแต่ละสาขาใหม่ เพื่อให้มีความชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ ในเรื่องนี้โครงการขอรับไปพิจารณา

- 10.8. การขยายวงการวิจารณ์ การทำวิจัยต่อเนื่องอาจขยายวงจากการวิจารณ์ศิลปะ 4 สาขานี้ไปสู่วิจารณ์ภาพยนตร์ได้
- 10.9. การวิจารณ์ในวัฒนธรรมมุขปาฐะและวัฒนธรรมลายลักษณ์ จากการที่โครงการได้จัดทำสรณิพนธ์ไปแล้วนั้น นับว่าสรณิพนธ์เหล่านั้นเป็นเครื่องยืนยันเรื่องวัฒนธรรมลายลักษณ์ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่เราจะต้องทำต่อไปคือ จะทำอย่างไรที่จะพัฒนาวัฒนธรรมมุขปาฐะให้เป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์ได้ ซึ่งวิธีทางหนึ่งที่ได้ผลในการเชื่อมโยงวัฒนธรรมมุขปาฐะไปสู่วัฒนธรรมลายลักษณ์ที่พบในการประชุมครั้งนี้ คือ การใช้ "ไมตรีจิต" ดังที่มีผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอเอาไว้แล้ว
- 10.10. การสื่อสาร หัวหน้าโครงการชี้ให้เห็นว่า ในการวิจารณ์นั้นเราสามารถใช่มุขปาฐะมาช่วยขอวิจารณ์เหล่านั้นไปสู่คนในวงกว้างได้ แต่ในขณะเดียวกันเราต้องไม่ลืมว่า การสื่อสารแบบลายลักษณ์ก็ช่วยในการขยายการวิจารณ์ได้เช่นกัน ดังนั้น เราจึงควรที่จะหาทิศทางในการประสานทั้งวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมมุขปาฐะเพื่อช่วยสนับสนุนและส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในสังคมไทยให้แข็งแกร่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่
- 10.11. นิสิตนักศึกษา นับเป็นกลุ่มผู้สนใจที่มาร่วมกิจกรรมของโครงการตลอดเวลา และความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาเหล่านี้นับเป็นประโยชน์ต่อโครงการเป็นอย่างมาก
- 10.12. ภาษา หัวหน้าโครงการยืนยันว่าการวิจารณ์หรือการสื่อสารด้วยภาษาที่เป็นลายลักษณ์จะสื่อความกับคนในวงกว้างที่มากกว่าและชัดเจนกว่าการสื่อสารในรูปแบบอื่น
- 10.13. สถาบันการศึกษา นับเป็นแหล่งที่สำคัญในการนำผลการวิจัยไปขยายผลสู่สังคมในวงกว้าง อาทิ การทดลองสอน สำหรับข้อเรียกร้องที่จะให้จัดตั้งสถาบันส่งเสริมการวิจารณ์ที่เป็นองค์กรอิสระขึ้นมานั้น อาจมีลักษณะเป็นทางการมากเกินไป เนื่องจากเห็นว่าการวิจารณ์หากเกิดขึ้นในประชาคมหรือคนกลุ่มเล็กๆ จะมีชีวิตชีวาและบังเกิดผลมากกว่าการจัดตั้งเป็นองค์กร และถ้าเราสามารถเชื่อมโยงประชาคมเล็กๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันได้ จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ที่เข้มแข็ง
- 10.14. การเรียกร้องในเรื่องตำรา หัวหน้าโครงการเสนอว่าสรณิพนธ์ที่โครงการจัดทำขึ้นอาจใช้เป็นฐานเพื่อใช้ในการพัฒนาเป็นตำราต่อไป เนื่องจากการผลิตตำราต้องอาศัยประสบการณ์ในการสอนของผู้จัดทำด้วย
- 10.15. การนำผลการวิจัยไปใช้ ในส่วนหนึ่งอาจนำไปสู่การวิจัยในโครงการที่จะเกิดขึ้นใหม่ได้ด้วย

- 10.16. การเสนอความคิดของผู้เข้าร่วมประชุม หัวหน้าโครงการเสนอว่า หากผู้เข้าร่วมประชุมท่านใดมีความปรารถนาที่จะเสนอความคิดเห็นบางประการต่อโครงการ ขอให้ส่งมายังโครงการเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย

11. ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะที่ได้จากแบบประเมินผล

ในการประชุมเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้มีผู้ตอบแบบประเมินผลรวม 70 คน สามารถสรุปความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

- 11.1. การเสนอรายงานของหัวหน้าโครงการและผู้วิจัย 4 สาขา มีผู้เสนอทั้งในส่วนที่เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม ทั้งในเรื่องการนำเสนอผลการวิจัยที่เป็นกลางและให้ภาพรวมของการวิจารณ์ชัดเจน รวมทั้งการที่ผู้วิจัยพยายามจะเผยแพร่องค์ความรู้ทางการวิจารณ์ที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ไปสู่ประชาคมในวงกว้าง สำหรับในส่วนที่ควรปรับปรุงนั้น มีข้อเสนอหลายประการ อาทิ ผู้วิจัยควรแสดงความมั่นใจในการเสนอผลการวิจัย โดยไม่จำเป็นต้องออกตัวว่าไม่ถนัดหรือไม่มีความรู้ การเสนอรายงานของผู้วิจัยบางครั้งเป็นการเสนอด้วยภาษาที่ยากและเสนออย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจหรือตามความคิดของผู้วิจัยได้ในทุกประเด็น หากผู้วิจัยมีประเด็นในการนำเสนอมาก ควรที่จะเรียบเรียงประเด็นหรือจัดกลุ่มหัวข้อในการนำเสนอให้ชัดเจน โดยควรที่จะเสนอด้วยแผ่นใสเพื่อช่วยความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมประชุมให้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยน่าจะมีเวลาในการนำเสนอานมากกว่านี้ เพื่อให้ผู้วิจัยไม่ต้องรีบเร่งในการนำเสนอรายงานแข่งกับเวลา

- 11.2. การวิจารณ์รายงานการวิจัยแต่ละสาขา มีผู้เสนอความเห็นทั้งข้อเด่นและข้อด้อยของการนำเสนอ ดังนี้ ข้อเด่น คือ ผู้วิจารณ์สามารถชี้ให้เห็นข้อเด่นและข้อด้อยของผลการวิจัยได้อย่างตรงประเด็น โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและมีวิธีการนำเสนอข้อวิจารณ์ได้อย่างสนใจ ส่วนข้อด้อย คือ ผู้วิจารณ์ไม่ควรที่จะออกตัวว่าตัวเองไม่พร้อมหรือไม่เข้าใจรายงานการวิจัยอย่างแท้จริง และเสนอให้ผู้วิจารณ์เสนอประเด็นการวิจารณ์ด้วยแผ่นใสเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจและติดตามได้ง่าย ทั้งนี้ ประเด็นวิจารณ์บางประเด็นผู้เข้าร่วมประชุมไม่อาจตามทัน เพราะเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยและผู้วิจารณ์เข้าใจกันดีอยู่แล้ว ซึ่งผู้วิจารณ์น่าจะขยายความคิดในประเด็นต่างๆ เหล่านั้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมตามทันด้วย นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์ควรมีเวลาในการเสนอข้อวิจารณ์ไม่น้อยในส่วนของการเสนอผลการวิจัย

- 11.3. การประชุมกลุ่มย่อย มีผู้เสนอความเห็นในประเด็นนี้เกี่ยวกับข้อจำกัดและปัญหาของการประชุมกลุ่มย่อยทั้งในเรื่องของเวลาที่จำกัด สถานที่ที่ห่างกันระหว่างกลุ่มต่างๆ จึงไม่เอื้อต่อเวลาในการประชุมและการแสดงความคิดเห็น ขนาดของกลุ่มที่ใหญ่เกินไปทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ การที่ประธานกลุ่มบางท่านติกรอบให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอความคิดเห็นตามแนวทางนั้น เป็นการจำกัดความคิดของผู้เข้าร่วมสัมมนา

- 11.4. **ทักษะที่มีต่อการวิจารณ์ในประเทศไทย** การวิจารณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในประเทศไทย หากการวิจารณ์ส่วนใหญ่ในสังคมไทยเป็นการวิจารณ์แบบมุขปาฐะ ด้วยเหตุนี้ จึงต้องการวิธีการหรือกระบวนการที่จะพัฒนาการวิจารณ์จากมุขปาฐะให้เป็นการวิจารณ์ลายลักษณ์ ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นศิลปิน นักวิจารณ์ นักวิชาการ ผู้สนใจทั่วไป สื่อ สถาบันการศึกษาและองค์กรของรัฐ เพื่อสนับสนุนและสร้างวัฒนธรรมการวิจารณ์ลายลักษณ์ให้เกิดและเติบโตขึ้นในสังคม
- 11.5. **ทักษะที่มีต่อสรณิพนธ์** ความเห็นโดยรวมเกี่ยวกับสรณิพนธ์มีหลายประเด็น อาทิ บทวิจารณ์ในสรณิพนธ์มีความหลากหลายมาก ซึ่งบทวิจารณ์แต่ละบทสามารถเชื่อมโยงกันได้ อันทำให้เห็นภาพรวมและพัฒนากการวิจารณ์ในศิลปะทั้ง 4 สาขาได้ชัดเจน นอกจากนี้ สรณิพนธ์ยังเสนอให้เห็นแนวคิดในยุคต่างๆ ได้ แต่ยังมีข้อเสนอแนะในผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขสรณิพนธ์ในเรื่องต่างๆ อาทิ สรณิพนธ์ควรเสนอทั้งบทวิจารณ์ที่ดีและไม่ดี เพื่อผู้อ่านจะได้เห็นภาพรวมที่แท้จริงของการวิจารณ์ ทั้งนี้ โครงการฯ จะเปิดโอกาสให้คนนอกได้ร่วมเลือกหรือเสนอข้อบกพร่องวิจารณ์ด้วย และควรจะเสนอบทวิจารณ์มากกว่า 50 บท ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยควรปรับภาษาและกลวิธีการนำเสนองานเพื่อให้สื่อถึงคนทั่วไปได้ เนื่องจากภาษาที่เป็นวิชาการและมีลักษณะเป็นนามธรรมมากๆ ยากแก่การเข้าถึง อีกทั้ง การเสนองานชิ้นสุดท้าย ผู้วิจัยน่าจะมีการทำสารบัญและระบุเลขหน้า เพื่ออำนวยความสะดวกในการอ่านและอ้างอิง
- 11.6. **ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการนำสรณิพนธ์ไปใช้** มีผู้เสนอประโยชน์ของสรณิพนธ์ในหลายลักษณะทั้งในเชิงกว้างและลึกต่อสถาบันการศึกษาและมหาชน อันได้แก่ การใช้สรณิพนธ์ในการเรียนการสอนเพื่อช่วยกระตุ้นความคิดเชิงปัญญาทั้งของผู้เรียนและผู้สอน ทั้งนี้ เพราะเนื้อหาของสรณิพนธ์นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงพลังปัญญาที่แฝงอยู่ในบทวิจารณ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการวิจารณ์ศิลปะสาขาต่างๆ ในประเทศไทยด้วย สรณิพนธ์มีส่วนพัฒนาการสร้างงานของศิลปินและช่วยพัฒนาคุณภาพของผู้รับด้วย นอกจากนี้ สรณิพนธ์ยังช่วยกระตุ้นให้มีการพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องการเรียนการสอนการวิจารณ์ ทั้งนี้เพราะสรณิพนธ์ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและข้อบกพร่องของการวิจารณ์อันเกิดจากสถาบันการศึกษาและสื่อ นอกจากนี้ สรณิพนธ์ยังถือเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำวิจัยต่อไปด้วย
- 11.7. **การวิจัยต่อเนื่อง** มีผู้เสนอแนะไว้หลายประเด็น อาทิ การดัดแปลงรายงานวิจัยเพื่อนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อขยายองค์ความรู้ออกไปสู่มหาชนในวงกว้างขึ้น การผลิตตำราเกี่ยวกับทฤษฎีการวิจารณ์ในระดับต่างๆ และพัฒนาการการวิจารณ์ศิลปะแขนงต่างๆ เพื่อเป็นฐานความรู้และสร้างความมั่นใจให้แก่ นักวิจารณ์สมัครเล่น นอกจากนี้ การขยายขอบเขตการศึกษาออกไปสู่ศิลปะแขนงอื่น และพยายามเชื่อมโยงกับบริบทภายนอกของงานสร้างสรรค์ด้วย รวมทั้งการทำวิจัยในเรื่องผู้รับด้วย

- 11.8. **การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง** มีผู้เสนอในเรื่องกิจกรรมต่อเนื่องในหลายลักษณะ ดังเช่น การจัดอบรมให้แก่มหาชนในแง่การให้ความรู้ การฝึกทักษะการคิด การวิจารณ์ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการวิจารณ์ดังที่โครงการฯ จัดต่อไป ซึ่งอาจจะเพิ่มรูปแบบของกิจกรรมเป็นการจัดค่ายนักเขียน นักวิจารณ์ การอบรมการเขียนการวิจารณ์ การแสดงศิลปะตามถนน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างงานศิลปะและการวิจารณ์ให้เข้าถึงชุมชนมากขึ้น การเชิญสื่อมวลชนมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสื่อมวลชนกับวงวิชาการ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการขยายกิจกรรมโครงการ เช่น การทำเว็บไซต์เกี่ยวกับการวิจารณ์ การเปิดเว็บบอร์ดให้ผู้สนใจทั่วไปเข้ามาเสนองานวิจารณ์ อ่านงานวิจารณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในหมู่ผู้สนใจ การจัดท้าวารสารการวิจารณ์ และการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึง “ศิลปะส่งทางให้แกกัน” เพื่อเป็นการบูรณาการศิลปะแขนงต่างๆ เข้าด้วยกัน
- 11.9. **ทัศนะต่อฝ่ายจัดการ** เสนอให้ฝ่ายจัดการกระจายข่าวการวิจารณ์ให้มากกว่านี้ และควรมีการเชิญสื่อมวลชนให้เข้ามาร่วมกับกิจกรรมของโครงการให้มากขึ้น
- 11.10. **ข้อเสนอแนะอื่นๆ** มีผู้ให้ข้อเสนอแนะไว้หลายประการ เช่น ควรจัดช่วงเวลาให้เหมาะสมกว่านี้ เวลาในการเสนอรายงานและการวิจารณ์สั้นเกินไปและเวลาในการเสนอความคิดเห็นน้อยเกินไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอความเห็นได้มากพอ มีการเสนอให้มีการจัดรายการการแสดง อาทิ ละคร ดนตรีหรือการอ่านกวีนิพนธ์เพื่อค้นรายการ เพื่อมีให้บรรยากาศในการประชุมเคร่งเครียดเกินไป ข้อเสนออีกประการหนึ่งคือ ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นว่า บรรยากาศการประชุมที่มีการแบ่งระหว่างกลุ่มผู้วิจัยและกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมอย่างชัดเจน ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นบุคคลภายนอกไม่กล้าที่จะเสนอความเห็น ยิ่งไปกว่านั้น เสนอให้ผู้วิจัยเสนอหรือชี้ให้เห็นถึงข้อเสียของการวิจารณ์ด้วย เพราะที่เสนอรายงานมาทั้งหมดนั้นเป็นแต่เพียงประโยชน์ของการวิจารณ์แต่เพียงด้านเดียว
- 11.11. **แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประชุม** จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 70 คน มีผู้ตอบคำถามในประเด็นนี้เพียง 35 คน ดังนั้น อาจจะต้องมีการปรับเปลี่ยนคำถาม หากมีการจัดทำแบบประเมินผลในครั้งต่อไป ในส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลว่าทราบข่าวเกี่ยวกับการประชุมครั้งนี้จากจดหมายข่าวโครงการ โปสเตอร์ สถาบันต้นสังกัด อาจารย์ หนังสือเชิญประชุม เพื่อน และข่าวหนังสือพิมพ์ (เรียงลำดับจากความถี่สูงสุด)

นางสาวอรพินท์ คำสอน
ผู้บันทึกรายงานการประชุม

ภาคผนวก

รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนพนธ์ สาขาวรรณศิลป์
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนพนธ์ สาขาทัศนศิลป์
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนพนธ์ สาขาศิลปะการละคร
รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนพนธ์ สาขาสังคีตศิลป์

รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาวรรณศิลป์
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาทัศนศิลป์
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาศิลปะการละคร
รายงานการประชุมกลุ่มย่อย สาขาสังคีตศิลป์

บทวิเคราะห์แบบประเมินผล

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเสนอผลการวิจัย

รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาวรรณศิลป์ โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

ในการประชุมเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยสาขาวรรณศิลป์เสนอรายงานผลการวิจัยและร่างสรุพนิตยสาร (จำนวน 50 บท) ต่อที่ประชุม ทั้งนี้ ทางโครงการได้เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางสาขาวรรณศิลป์ คือ ผศ. สุวรรณา เกรียงไกรเพชร แสดงความคิดเห็นต่อทั้งผลการวิจัยและร่างสรุพนิตยสาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่โครงการตั้งไว้

อาจารย์สุวรรณาชี้ให้เห็นว่าการวิจัยในครั้งนี้ได้ประสบความสำเร็จสมดังที่ตั้งความมุ่งหมายไว้ จากการศึกษางานของโครงการวิจัยพบว่า มีขอบข่ายของการวิจารณ์ที่ซับซ้อนมาก เนื่องจากมีทั้งบทวิจารณ์ การวิจัยบทวิจารณ์ บทวิเคราะห์บทวิจารณ์ ทั้งนี้ดูเหมือนว่าโครงการจะให้น้ำหนักกับสรุพนิตยสาร เพราะเชื่อว่าสรุพนิตยสารเป็นความมุ่งหมายหลักในการสร้างทั้งองค์ความรู้และศักยภาพในเชิงปฏิบัติที่จะขยายไปสู่การสร้างหรือการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะในรูปของวัฒนธรรมลายลักษณ์ ที่มักจะกล่าวกันว่ามิใช่การวิจารณ์ในสังคมไทยแต่เดิม ด้วยเหตุนี้ ความมุ่งหมายที่ตั้งไว้และการขยายผลความมุ่งหมายดังกล่าวจึงเป็นงานที่ยากและท้าทายมาก เนื่องจากโครงการจะมีได้ทำวิจัยเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง หากแต่มุ่งปรารถนาที่จะประสานการศึกษาทั้ง 4 สาขาเข้าด้วยกัน นอกเหนือไปจากการพยายามพิสูจน์เรื่องศิลปะสองทางให้แก่งกันและพยายามพิสูจน์ว่าการวิจารณ์สองทางให้แก่งกันด้วย

หลังจากที่ได้อ่านงานวิจัยของทั้ง 4 สาขาแล้วจึงอยากจะยืนยันว่า รายงานการวิจัยพิสูจน์ชัดถึงศักยภาพในการวิจารณ์ทั้งในแง่ที่เป็นพลังปัญญาและศักยภาพที่จะพัฒนาวัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เข้มแข็งและมั่นคงให้แก่สังคมไทยได้

2. การสร้างองค์ความรู้

สาขาวรรณศิลป์ได้เปรียบกว่าสาขาอื่น เพราะนอกจากจะมีการสร้างความสืบเนื่องขององค์ความรู้ที่ยาวนานแล้ว ตัวงานยังเป็นการถ่ายทอดด้วยภาษา ในขณะที่การเขียนวิจารณ์ก็ใช้ภาษา และบทวิเคราะห์ก็ใช้ภาษาด้วย ในประเด็นนี้นับว่าได้เปรียบมาก เพราะเมื่ออ่านบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์ของสาขาอื่นพบว่า การที่จะถ่ายทอดการวิจารณ์ภาพ เสียงหรือการแสดงออกมาเป็นภาษาหรือตัวหนังสือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อน แต่ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มิได้หมายความว่าบทวิจารณ์ของสาขาอื่นไม่ดี หากแต่เป็นการพยายามที่จะชี้ประเด็นที่สาขาวรรณศิลป์ได้เปรียบ

จากการที่มีการสร้างองค์ความรู้เป็นปึกแผ่นและยาวนาน ทำให้มีบทวิจารณ์ มีผลงานให้
เลือกมาก ด้วยเหตุนี้ การคัดสรรบทวิจารณ์ของสาขาวรรณศิลป์จึงทำให้มองเห็นได้ว่าครอบคลุม
ทั้งระยะเวลาและความหลากหลายของรูปแบบของการวิจารณ์ ในขณะที่เดียวกันหากได้อ่านบท
วิเคราะห์รวมของผู้วิจัยจะพบว่า ผู้วิจัยแสดงความเห็นว่าข้อมูลที่ได้มายังไม่จุใจที่จะคัดเลือก
ซึ่งในประเด็นนี้ได้สร้างความแปลกใจอย่างมากที่ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าจะมีข้อมูลให้เลือก
มาก หากยังกล่าวว่าข้อมูลที่คัดมาเหล่านี้ยังไม่สามารถแสดงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ของ
กระบวนการสร้างพลังปัญญาที่เด่นชัด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยทำงานวิจัยชิ้นนี้มานานจนทำให้
มองเห็นข้ามรายละเอียดบางประการไป หรืออาจเป็นเพราะผู้วิจัยคาดหวังจะเห็นผลของสรุ
นนิพนธ์ในรูปของตำราหรือประวัติศาสตร์วรรณคดีในรูปแบบที่ชัดเจน

อาจารย์สุวรรณามีความเห็นว่า ทั้งบทวิจารณ์และข้อเขียนลักษณะอื่นๆต่างมีน้ำหนัก
หนักแน่นพอที่จะสร้างองค์ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบและภาพรวมส่วนหนึ่ง ทั้งนี้
เพราะในสรุพนิพนธ์ของสาขาวรรณศิลป์จะมีบทวิจารณ์ตั้งแต่รุ่นของบรรจง บรรเจิดศรี,
ศรีอินทราวุธ, มล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, เจตนา นาควัชระ ไหลลงมาจนถึงรุ่นของ ชูศักดิ์
ภัทรกุลวณิชย์, นพพร ประชากุล หรือ จุฑาพร ปรปักษ์ประลัย เป็นต้น ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็น
ถึงความสืบเนื่องของการวิจารณ์วรรณกรรม ซึ่งความสืบต่อที่ว่านี้คือ การสืบต่อทางจารีตการ
วิจารณ์วรรณกรรมของไทย ในสรุพนิพนธ์มีบทวิจารณ์หลายบทที่สานต่อกันมา การสานต่อในที่
นี้มีได้หมายความว่า คิดอย่างเดียวกันหรือพูดอย่างเดียวกัน แต่มีกระบวนการบางอย่างที่แสดง
ให้เห็นถึงความสืบเนื่องทั้งในแง่แนวคิด ทิศทางการวิจารณ์และสามารถมองเห็นรูปแบบที่
เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมไทย โดยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการวิจารณ์สอดคล้องกับ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นมาตั้งแต่มีแนวความคิดเรื่อง “ศิลปะ
เพื่อชีวิต” เรื่อยมาจนถึงความคิด “โพสต์ โมเดิร์นนิซึม” (Post-modernism) ลักษณะดังกล่าวข้าง
ต้นแสดงให้เห็นว่ากระบวนการวิจารณ์ของไทยมีทั้งการตื่นตัวและตามทันกระแสการวิจารณ์
สากลพอสมควร สำหรับข้อสรุปในประเด็นนี้นับเป็นข้อสรุปประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวถึง
จึงขอกล่าวถึงแทนไว้ในที่นี้

องค์ความรู้ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มผู้วิจัยสามารถเลือกบทวิจารณ์ที่มีแนวคิด
และเนื้อหาโต้แย้งกันในประเด็นหลักหรือที่เรียกว่า “การวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์” ตัวอย่างเช่น บท
วิจารณ์ “ทำไมวรรณกรรมสะท้อนสังคมจึงแก้ปัญหาสังคมไม่ได้” ของ นพพร ประชากุล กับบท
วิจารณ์ “สืบเนื่องจากคำถาม ‘ทำไมวรรณกรรมสะท้อนสังคมจึงแก้ปัญหาสังคมไม่ได้’ ของ
ดวงมน จิตรจำนงค์ จะพบว่าบทวิจารณ์ 2 บทนี้เกี่ยวเนื่องกันโดยตรงแต่มีได้โต้กันแบบหักล้าง
นอกจากนี้ยังมีบทวิจารณ์ “บทวิจารณ์ ข้างหลังภาพ ของศรีบูรพา” ของบรรจง บรรเจิดศิลป์
และบทวิจารณ์ “ปริศนาความรักของ ม.ร.ว. คึกฤติ ใน ข้างหลังภาพ” ของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์
การเลือกบทวิจารณ์ของผู้วิจัยในลักษณะเช่นนี้ มีผลทั้งในการสร้างองค์ความรู้และปฏิสัมพันธ์ที่
มีต่อกันของกระบวนการวิจารณ์ในสังคม แม้ว่าจะไม่ได้เกิดการวิจารณ์ต่อเนื่องกันใน
ลักษณะสัปดาห์ต่อสัปดาห์ แต่ก็แสดงให้เห็นว่าก่อนที่จะมีการวิจารณ์ได้กันนั้นผู้วิจารณ์ได้มีการ

ศึกษาทบทวนย้อนหลังกลับไป และมีการสร้างมุมมองใหม่ ซึ่งการทำเช่นนั้นนับเป็นลักษณะสำคัญการสร้างองค์ความรู้และศักยภาพของนักวิจารณ์ เนื่องจากหากนักวิจารณ์ไม่ได้มีการทบทวนหรือสืบต่อความคิดในลักษณะเช่นนั้น นักวิจารณ์ก็ไม่สามารถที่จะสร้างองค์ความรู้ในลักษณะใหม่ๆ ได้ ซึ่งการสร้างองค์ความรู้ของนักวิจารณ์ในลักษณะนี้ สามารถส่งผลกระทบไปยังผู้อ่านบทวิจารณ์และผู้อ่านทั่วไปได้ ด้วยเหตุนี้ การวิจารณ์ในลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นความมีชีวิตชีวาของวงการที่มีการสืบเนื่อง มีการย้อนทบทวนความรู้และชี้นำทิศทางใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นผลสำเร็จที่มากอีกอย่างหนึ่งของการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนั้น เนื้อหาในบทวิจารณ์ยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ระบบลายลักษณ์ของไทยที่ก้าวมาถึงขั้นหนึ่งอย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีการพูดถึงกันบ่อยๆว่า ระบบการวิจารณ์ของไทยเป็นการวิจารณ์แบบมุขปาฐะมากกว่าการวิจารณ์แบบลายลักษณ์ ซึ่งในประเด็นนี้คงจะเป็นจริงในแง่กายภาพ หากแต่ลักษณะบทวิจารณ์ที่ถูกคัดสรรมารวมไว้ในสรณิพนธ์สาขาวรรณศิลป์ แสดงให้เห็นว่าจริงๆแล้วระบบการวิจารณ์แบบลายลักษณ์ของไทยก็ถูกสร้างขึ้นแล้วอย่างมั่นคงในลักษณะหนึ่ง หากจะเทียบกับสังคมอื่นบางสังคมหรือระบบอื่นบางระบบ อาจจะยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจนัก

อาจารย์สุวรรณาเห็นด้วยกับรายงานของผู้วิจัยที่ว่า บทวิจารณ์ที่คัดเลือกมายังไม่ครอบคลุมประเด็นและเนื้อหาของวรรณคดีวิจารณ์มากพอที่จะถือเป็นตำราเชิงประวัติศาสตร์คดีวิจารณ์ได้ แต่เห็นว่าการวิเคราะห์ของผู้วิจัยบางตอนเป็นประจักษ์ข้อแก้ตัว เช่น ในตอนที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ในสังคมไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ อันส่งผลให้เวทีวิจารณ์สะดุดและอ่อนเปลี้ยไป บทวิจารณ์จึงลดน้อยลงทั้งในแง่ปริมาณและความหลากหลาย แม้ว่าจจะรักษาคุณภาพของการวิจารณ์ไว้ได้ เพราะเห็นว่าหากจะถือว่าความเปลี่ยนแปลงไปในทางลดลงหรือด้อยลงของบทวิจารณ์เกิดจากการที่ผู้อื่นไม่สนับสนุนนั้นไม่ได้ แต่จะต้องทบทวนว่าในยุคที่บทวิจารณ์เฟื่องฟูนั้น มันเฟื่องฟูด้วยตัวเองหรือเฟื่องฟูด้วยความช่วยเหลือของหน่วยงานอื่น องค์กรอื่นหรือสายงานอื่น ทั้งนี้เนื่องจากความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากผู้อื่นมีอาจส่งผลต่อผลต่องานวิจารณ์ทั้งหมดได้ แต่จะส่งผลกระทบเพียงบางส่วนของงานวิจารณ์เท่านั้น

3. พลังทางปัญญาที่ปรากฏทั้งในบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์

พลังทางปัญญานับเป็นประเด็นที่น่าสนใจมากประเด็นหนึ่งกล่าวคือ นับเป็นการพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพลังทางปัญญาที่มีอยู่ในบทวิจารณ์นั้นมีลักษณะอย่างไร มีมากน้อยเพียงใดและปรากฏในรูปลักษณะใด

จากการอ่านและศึกษาสรณิพนธ์สาขาวรรณศิลป์แล้วพบว่า บทวิจารณ์ทั้ง 50 บทแสดงพลังทางปัญญาอย่างไม่เป็นที่น่าสนใจ ทั้งนี้ ในแต่ละบทอาจมีปริมาณหรือความหนักแน่นในเรื่องนี้แตกต่างกัน เนื่องจากพลังทางปัญญามีได้หมายถึงเนื้อหาความคิดอย่างเดียว แต่เป็น การกระตุ้นหรือกระตุ้นให้เกิดการคิดและการโต้แย้ง ด้วยเหตุนี้จึงคิดว่าอาจจะต้องมีการวัดพลังทางปัญญาในหลากหลายรูปแบบ ดังจะพบว่าบทวิจารณ์บางบทมีผู้กล่าวถึงอย่างแพร่หลาย

อาทิ บทวิจารณ์ “ศัตรูที่ลึนไหล : แง่มุมหนึ่งของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” ของเจตนา นาควัชระ หรือบทที่มีผู้ยึดถือกันมาก เช่น บทวิจารณ์ “วิจารณ์ ‘จดหมายจากเมืองไทย’ ของ โบตัน” ของ มล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ บทวิจารณ์ทั้งสองบทหากจะวัดกันในแง่ของตัวเนื้อ งานและรูปแบบที่จะใช้เป็นแนวทางหรือตัวอย่างการวิจารณ์ก็นับเป็นงานชั้นครู สำหรับบท วิจารณ์อีกบทที่น่าสนใจคือ บทวิจารณ์ “โคลงห้า...มรดกทางวรรณคดีไทย” ของจิตร ภูมิศักดิ์ บทวิจารณ์ชิ้นนี้น่าจะใช้เป็นตัวอย่างในวงการศึกษา ด้วยเหตุนี้บทวิจารณ์ชิ้นครูเหล่านี้จึงนับเป็น ประโยชน์ต่อวงการวิจารณ์ของไทยในอนาคต แต่ปัญหาคือ ครูที่จะนำบทวิจารณ์เหล่านี้ไปใช้ สอนนั้น สามารถมองเห็นพลังปัญหาทั้งในแง่ตัวเนื้อและรูปลักษณ์ภายนอกของบทวิจารณ์แค่ ไหน ส่วนบทวิจารณ์ที่น่าสนใจอีกบทคือ บทวิจารณ์ “จาก Gothic fiction ถึง ‘เงาอุบาทว์’ ” ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี บทวิจารณ์ชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องผีในสังคมไทยและสังคมตะวันตก ซึ่งบทความในลักษณะนี้กระตุ้นให้อ่านได้ค้นพบอะไรบางอย่างที่สามารถอธิบายลักษณะบาง ประการที่ปรากฏในสังคมหรือช่วยสร้างฐานความรู้ให้แก่ผู้อ่านในบางเรื่องได้ จึงนับได้ว่าบท วิจารณ์ในลักษณะเช่นนี้เป็นพลังทางปัญญาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีบทวิจารณ์ที่ใช้ทฤษฎี บางอย่างในการแสดงแนวคิดและมุมมองที่น่าสนใจ บทวิจารณ์ในลักษณะดังกล่าว ได้แก่ บท วิจารณ์ “วิจารณ์ ‘สรวรยา’ จากหนังสือรวมเรื่องสั้น ผีป่ากัน ของ ‘ลาวคำหอม’ ” ของชลธิรา สัต ยาวัฒนา บทวิจารณ์ “มือนั้นสีขาว กวีนิพนธ์ซีไรต์ ปี 2535” ของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ บท วิจารณ์ “ ‘สินในน้ำฝน’ กับการเล่นเรื่องเรื่องเล่า” ของเนพพร ประชากุล และบทวิจารณ์ “บริโภค นิยม ความตายและอัตตา” ของนฤมิตร สอดสุข นับว่าเป็นบทวิจารณ์ที่แสดงความสัมพันธ์ ขององค์ความรู้ทางวิชาการและรูปแบบทางการวิจารณ์

อนึ่ง อาจารย์สุวรรณเห็นว่าพลังปัญหาที่สะท้อนออกมาจากบทวิจารณ์จะต้องมีความ สอดคล้องและลงตัว ซึ่งจะต้องประกอบด้วยสาระทางปัญญาและการพัฒนาทางอารมณ์ไป พร้อมๆกัน เนื่องจากความลงตัวในประเด็นดังกล่าวกระตุ้นให้อยากอ่าน อยากอ่านต่อให้จบ และเมื่ออ่านจบก็อยากกลับมาอ่านอีก เพราะสิ่งนั้นคือความสอดคล้องลงตัวระหว่างการสร้าง พลังทางปัญญาและรูปแบบทางการวิจารณ์

ลักษณะของบทวิจารณ์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ บทวิจารณ์ที่แสดงลักษณะติดขัด ข้อ ต้อย ซึ่งปรากฏอยู่หลายบทในสรณิพนธ์ การที่ผู้วิจัยคัดสรรบทวิจารณ์ในลักษณะดังกล่าวไว้ใน สรณิพนธ์ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้วิจัยมีความจริงจังและจริงใจในการนำเสนอบทวิจารณ์ที่มีความ หลากหลาย ทั้งบทวิจารณ์ที่แสดงความชื่นชมและบทวิจารณ์ที่แสดงการตำหนิ ติดขัดด้วย ทั้งนี้ บทวิจารณ์ที่แสดงลักษณะการติดขัดที่ผู้วิจัยคัดมา แสดงให้เห็นถึงการติโดยที่ผู้วิจารณ์เข้าใจสิ่ง นั้นอย่างแท้จริง แจ่มแจ้งและพร้อมที่จะเสนอข้อที่ควรจะเป็น การวิจารณ์ในลักษณะนี้เป็น วิจารณ์แบบดีเพื่อก่อ อาทิ บทวิจารณ์ “จุดอ่อนของการคัดสรรวรรณคดีไทย” ของพิทยา ว่องกุล นับเป็นบทที่กล้าชี้ให้เห็นว่า น่าจะมีการทบทวนกันอีกครั้งเกี่ยวกับวรรณคดีเอกที่เรียนกันอยู่ว่า เหมาะสมหรือไม่ นอกจากนี้ ยังมีบทวิจารณ์ “ผู้ดี” ของนิลวรรณ ปิ่นทอง และบทวิจารณ์ “จด หมายถึงหลาน” ของรัฐจวน อินทรกำแหง ที่แสดงตัวอย่างประสิทธิภาพของการติติงที่นุ่มนวล

มีน้ำหนัก ที่หล่อหลอมการเข้าใจชีวิตเข้ากับโลกของจินตนาการทางวรรณคดีได้อย่างประณีตและลงตัว

ที่กล่าวมาทั้งหมดเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่า พลังปัญญาในบทวิจารณ์มีอยู่ในสรณิพนธ์จริงและยังมีลักษณะหลากหลายทั้งในรูปแบบของพลังทางปัญญาและวิธีการนำเสนอ ที่ให้ความสำคัญในประเด็นนี้เป็นพิเศษก็เพื่อจะเห็นว่า การอ่านบทวิจารณ์ทางวรรณศิลป์แล้วจะต้องแห้งแล้งอย่างน่าเบื่อ หรือเหี้ยมเกรียมอย่างน่ากลัว หรือห้าวหาญอย่างน่าสะอึกใจ แต่สามารถที่จะทำให้มีพลังที่หนักแน่นแต่นุ่มนวลอยู่ในนั้นได้ ซึ่งจุดนี้นับเป็นจุดที่น่าสนใจยิ่ง เพราะเป็นความหมายของพลังทางปัญญาอย่างแท้จริง

ในส่วนของบทวิเคราะห์นั้น อาจารย์สุวรรณากล่าวว่าบทวิเคราะห์ไม่สามารถสร้างความประทับใจได้เท่ากับบทวิจารณ์ ทั้งยังเสนอให้ผู้วิจัยปรับรูปแบบของการนำเสนอ เนื่องจากหากอ่านบทวิเคราะห์ตามหลังบทวิจารณ์ 2-3 บทก็ยังไม่สนใจอยู่ หากต้องอ่านงานพร้อมกันทั้ง 50 บท อาจสร้างความเบื่อหน่ายให้แก่ผู้อ่านได้ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่าบทวิเคราะห์ไม่มีความหมาย หากแต่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าเมื่ออ่านสรณิพนธ์ทั้งหมดแล้วจะพบความซ้ำซากและซ้ำซ้อน ซึ่งบางครั้งยังสร้างความสับสนให้แก่ผู้อ่านด้วย เนื่องจากบทวิเคราะห์บางบทมีน้ำเสียงที่แสดงความประนีประนอมสูง นอกจากนี้ บทวิเคราะห์บางบทไม่ได้ก้าวออกไปพ้นกรอบที่วางไว้ คือ วิเคราะห์เพื่อให้ผู้ที่ถูกวิจารณ์สามารถยืนอยู่ได้บนเวที ดังนั้นจึงอยากเสนอให้ผู้วิเคราะห์ต้องแสดงความห้าวหาญในบางครั้ง ดังนั้นถ้าผู้วิจัยสามารถปรับในประเด็นดังกล่าวได้จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นพลังปัญญาที่ปรากฏในบทวิจารณ์ได้ชัดเจนขึ้น

4. ภาพรวมของทิศทางการวิจารณ์

อาจารย์สุวรรณาแสดงความไม่แน่ใจว่า สรณิพนธ์ที่เสนอนั้นแสดงภาพรวมทางการวิจารณ์ได้จริงหรือไม่ เนื่องจากไม่สามารถมองเห็นว่าภาพรวมของสาขาวรรณศิลป์คืออะไร หรือหากเห็นก็ยังเป็นภาพที่พร่าเลือนอยู่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะบริบทของสังคมเลือนไหลและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้เมื่ออ่านบทวิจารณ์ทั้งหมดที่นำเสนออาจเป็นการมองข้ามอะไรหลายอย่าง อาทิ รอยต่อของเวลา รอยต่อทางวัฒนธรรมและรอยต่อของกระบวนการเปลี่ยนแปลง มันจึงเป็นเสมือนภาพเลือนที่ไปเร็วหรือภาพรวมอันพร่าเลือน

สรณิพนธ์และงานวิจัยทั้งหมดได้สะท้อนลักษณะทางศิลปะสองทางให้แก่กันอย่างชัดเจน แต่สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ การวิจารณ์สองทางให้แก่กัน ซึ่งน่าจะเป็นความภาคภูมิใจของคนผู้วิจัยทั้งหมด เหตุที่ต้องกล่าวถึงในประเด็นนี้เพราะหากอ่านแต่สรณิพนธ์เฉพาะสาขาหนึ่งสาขาใดอาจมองไม่เห็น ด้วยเหตุนี้จึงอยากแนะนำให้อ่านบทวิจารณ์ของผู้วิจัยที่น่าสนใจมากเนื่องจากสะท้อนให้เห็นลักษณะการวิจารณ์สองทางให้แก่กันอย่างชัดเจน และนับเป็นคุณูปการอันสำคัญยิ่งของโครงการวิจัยที่สามารถพังกาแฟงอัตตาแห่งศิลปะของแต่ละสาขาได้ ทั้งนี้ ถ้ามีโอกาสได้อ่านบทวิจารณ์ของผู้วิจัยในระยะก่อนที่จะรวมเป็นบทวิจารณ์ของผู้วิจัย และ

หากติดตามพัฒนาการตรงนี้อาจจะพบว่ากำแพงอัตราทางศิลปะของนักวิจัยได้ถูกทำลายลงแล้วในช่วงเวลา 3 ปีของการวิจัยที่ผ่านมา

5. บัจฉิมลิขิต

อาจารย์สุวรรณเห็นว่า โครงการพยายามสร้างหรือวางรากฐานในเรื่อง "ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่" แต่ยังไม่แน่ใจว่าโครงการมองเห็นทฤษฎีดังกล่าวแล้วหรือยัง หากแต่พบว่ามีร่องรอยของการยกย่องชื่นชมทฤษฎีบางอย่างแล้ว และบางครั้งในบทความและบทวิเคราะห์ก็แสดงให้เห็นถึงการชื่นชมทฤษฎีอื่นที่มีชื่อ "ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่" แต่ก็พอที่จะโล่งใจได้บ้างเพราะไม่มีลักษณะของการหลงใหลในทฤษฎีที่ปรากฏเหมือนบางช่วงในสังคม ทั้งยังไม่มีหลงใหลหรือเลื่อมใสทฤษฎีโดยปราศจากความเข้าใจ ขณะเดียวกันก็ไม่มีต่อต้านทฤษฎีโดยไม่รู้ทิศทาง จึงนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการสร้างทฤษฎีการวิจารณ์จากแผ่นดินแม่ โดยความร่วมมือของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขาด้วยกัน เพราะวรรณคดีวิจารณ์จะเป็นพลังทางปัญญาให้แก่สังคมได้ก็ต่อเมื่อการวิจารณ์นั้นชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทั้งของวรรณกรรมและชีวิตมนุษย์ไปพร้อมกัน

นางสาวอรพินท์ คำสอน
ผู้บันทึกรายงานการประชุม

รายงานการประเมินทวิเคราะห์และสรุพนพนธ์ สาขาทัศนศิลป์ โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

ในการประชุมเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์เสนอรายงานผลการวิจัยและร่างสรุพนพนธ์ (จำนวน 50 บท) ต่อที่ประชุม ทั้งนี้ ทางโครงการได้เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางสาขาทัศนศิลป์ คือ อาจารย์ ดร. สายันท์ แดงกลม แสดงความคิดเห็นต่อทั้งผลการวิจัยและร่างสรุพนพนธ์ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

อาจารย์สายันท์กล่าวว่าขอตั้งชื่อการวิจารณ์ครั้งนี้ว่า “ตัวแต่ที่ตามติด” ทั้งนี้ยังได้อธิบายถึงความยากลำบากในการทำงานของผู้วิจัยว่ามีความยุ่งยากและซับซ้อน ซึ่งอธิบายโดยรูปแบบศิลปะของเพลโตว่ามีขั้นตอนการส่งต่อและถ่ายทอดดังนี้

สารัตถะอันไร้รูป → ธรรมชาติ → งานศิลปะ → บทวิจารณ์ → ผู้วิจัย → ผู้วิจารณ์ (Reader)

1. ตัวบทวิจารณ์ ซึ่งกล่าวถึงใน 2 ลักษณะ คือ

- 1.1. **ความมีเอกภาพ** อาจารย์สายันท์กล่าวว่า ได้มีโอกาสอ่านสรุพนพนธ์ของสาขาวรรณศิลป์ด้วยจึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบกับสรุพนพนธ์สาขาทัศนศิลป์ ซึ่งมองเห็นความเหลื่อมล้ำที่ชัด คือ ในความหลากหลายของตัวเลือกทางวรรณศิลป์ได้คงเอกภาพด้านเนื้อหาได้ แม้บทวิจารณ์จะพูดถึงเรื่องต่างประเภท ต่างมุมมอง แต่ได้พบประเด็นที่รองรับในการคัดเลือกและทั้งยังมีการร้อยรัดตัวอย่างต่างๆเข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นกฎเกณฑ์และลักษณะบางอย่างในการวิจารณ์วรรณกรรมได้บ้าง และยังคงความรู้สึกว่าบทวิจารณ์ต่างๆนั้นเกาะตัวไปด้วยกันได้ แต่ลักษณะการคัดเลือกของสาขาทัศนศิลป์ต่างกัน เพราะเป็นการรวบรวมและระคนกันของบทวิจารณ์ศิลปะนานาประเภทที่ออกไปสู่ทิศทางต่างๆกัน ทั้งในเรื่อง จิตรกรรมไทยประเพณี, ศิลปะร่วมสมัย, Conceptual Art, Video Art, บทความทางด้านพิพิธภัณฑ, บทความทางด้านสถาปัตยกรรม, ภาพถ่าย, และบทความที่มีแนวคิดกว้างๆรวมๆ ด้วยเหตุนี้ สรุพนพนธ์จึงเป็นการรวมบทวิจารณ์ในลักษณะที่ปนเป เนื่องจากความแตกต่างแต่เดิมของตัวงานศิลปะที่ถูกวิจารณ์ แม้ว่าจะมีตัวบทวิเคราะห์ช่วยไขความ แต่ไม่ได้หมายความว่าบทวิเคราะห์จะทำหน้าที่ให้ความไปทั้งหมด จึงเป็นการยากสำหรับผู้อ่านในการอ่านบทวิจารณ์ ยกตัวอย่างเช่น การอ่านบทวิจารณ์ “ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย พ.ศ. 300-700” นับว่าเป็นเรื่องยากสำหรับผู้อ่านที่จะอ่านบทความประเภทนี้แล้วข้ามไปอ่านบทความเกี่ยวกับ Video Art ความหลากหลายประเภทเหล่านี้ทำให้แนวทางดังกล่าวไม่ก่อตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากตัวอย่างบทวิจารณ์พูดกันคนละเรื่อง กล่าวถึงคนละประเภทและให้นำนักการวิจารณ์ที่ต่างกัน

นอกจากนี้ สรรนิพนธ์ขาดการจำเพาะเจาะจงลงไปในด้านใดด้านหนึ่ง แทนที่จะให้ครอบคลุมไปในทุกด้าน เพราะเหตุนี้ ผลจึงเห็นว่าการจัดกลุ่มหรือการจำแนกหมวดหมู่อาจจะเป็นการช่วยจำแนกตัวเลือกบางอย่างและชี้ประเด็นร่วมอันจะเป็นที่เข้าใจของผู้อ่าน แต่เมื่อมองจากอีกมุมหนึ่งที่แตกต่างออกไป ผลประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของความหลากหลายประเภทคือ ช่วยกระจายความคิดและตระหนักถึงว่าสาขาทัศนศิลป์ที่เรียกว่า visual art มีขอบเขตที่กว้างมากภายในตัว โดยอาจจะไม่สามารถหยุดเพียงงานประเภทใดประเภทหนึ่งได้ และหากจะใช้ภาษาทางศิลปะมาช่วยอธิบายปรากฏการณ์อันนี้ ก็คือ มันช่วยเติมสีสัน เพิ่มชีวิตชีวา และเปิดโลกทัศน์ผู้อ่านให้มองเห็นในมุมมองอันแผ่ออกโดยรอบ

- 1.2. **สาระในตัวบทวิจารณ์** จากบทวิจารณ์อันหลากหลายที่คัดมานั้น มีบทวิจารณ์จำนวนหนึ่งที่แสดงข้อคิดหรือแนวคิดอันเกี่ยวเนื่องหรือเป็นผลมาจากศิลปะชั้นใดชั้นหนึ่งหรือประเภทใดประเภทหนึ่งอันมีผลหรือเกี่ยวเนื่องต่อตัวงานศิลปะหรือความคิดที่งานศิลปะจุดปะทุให้เปล่งประกายออกมา หากทว่าความคิดดังกล่าวที่มีสาระในตัวเองและช่วยให้มองเห็นรอบด้าน มองบริบทรอบข้างและมองถึงรัศมีที่งานแผ่ออกไป บทวิจารณ์ดังกล่าวเราสามารถจัดอยู่ในขอบเขตของ sociology of art / philosophy of art / archeology of art คือบทวิจารณ์ที่เขียนเป็นอะไรหลายอย่างที่ส่งและรับผลจากงานศิลปะ แต่ยังไม่ได้บรรจุบอย่างแนบแน่นกับตัวงาน ข้อเขียนจำนวนมากจะช่วยเปิดมุมมองต่าง ๆ อันเนื่องมาจากตัวงาน แต่ไม่ได้ช่วยคลี่คลายประเด็นทางศิลปะโดยตรง ซึ่งตรงกันข้ามกับวรรณศิลป์ที่บทวิจารณ์ส่วนใหญ่ชี้ถึงการเข้าถึงงาน คือ การเข้าถึงคำที่ใช้ ส่วนหนึ่งที่ออกมา ภาพลักษณ์ก่อตัวขึ้นซึ่งมาจากร้อยถ้อยร้อยคำ แต่ในทางทัศนศิลป์อาจมองเห็นในสภาพที่ค่อนข้างเลื่อนลอย เพราะบทวิจารณ์จะเป็นบทพรรณนาหรือบทบรรยายมากกว่าเป็นบทวิจารณ์ตามที่เราเข้าใจหรือคิดว่าเข้าใจ ตัวอย่างที่คัดสรรมาในบางบทจึงมีข้อด้อยในแง่เนื้อหาของบทวิจารณ์ แม้จะเด่นในมุมมองอื่นๆ เช่น บทวิจารณ์ “เรื่องสั้น : คามิน” ของ อุทิศ อติมานะ เป็นสุจิตต์ประกอบนิทรรศการที่เล่าพื้นแพ ประวัติ ประสพการณ์ของจิตรกรที่มีความยาวจนน่ารำคาญ นอกจากนี้ ยังมีบทวิจารณ์ของนักเขียนคนเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องน้ำหนักของการวิจารณ์อย่างชัดเจน คือ บทวิจารณ์ “กลิ่นอายที่ฉายแววในงานแสดงศิลปะของนักศึกษา” และ “การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่ภาพรูปจำหลักโดยรอบของปีกทั้งสี่ของอนุสาวรีย์” ของ แจนนิส วงศ์สุวัฒน์ จะพบว่าในบทแรกเป็นเพียงการรายงานการแสดงผลนิทรรศการ แต่ในบทหลังแสดงให้เห็นถึงการวิจารณ์อย่างเต็มตัวและแสดงความเห็นวิชาการมากกว่า ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบงานทั้งสองจึงมองเห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ช่องว่างที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เกิดมาจากความละเลยของผู้วิจัย

เพราะช่วยให้คิดถึงถึงความหมายของการวิจารณ์ว่าอะไรคือการวิจารณ์ และการวิจารณ์ก็แน่นอนบริเวณกว้าง การวิจารณ์ไม่ใช่จำกัดเฉพาะการวิจารณ์เชิงวิชาการในระดับลึกหรือการประเมินค่า แต่มันสามารถรวมไปถึงอากัปกริยา ปฏิกริยาเพียงเล็กน้อย ดังนั้นการบรรยายหรือการรายงานจึงสามารถอยู่ร่วมกับการวิจารณ์ เพราะมีกลไกของการเลือก มีกลไกของการพรรณนา มีการบอกกล่าวรายงาน มีการประเมินค่าถึงสิ่งที่บรรยายหรือรายงาน ในเรื่องนี้มีนักวิชาการตะวันตกท่านหนึ่งกล่าวไว้สั้นๆว่า "การบรรยายคือการตีความหรือการวิจารณ์นั่นเอง" หมายความว่า เมื่อเรารายงานหรือบรรยายมันก็มีการเลือกอันเนื่องมาจากวิจรรย์ญาณหรืออคติแฝงถึงสิ่งที่เราจะบรรยาย ที่เป็นการประเมินแง่มุมต่างๆทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจารณ์และรายงานข่าวจึงเป็นการวิจารณ์ประเภทหนึ่ง

การประเมินที่ค้างไว้สำหรับผู้วิจัยก็คือว่า ผู้วิจัยต้องให้ความกระจ่างชัดถึงตัวเลือกดังกล่าวเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นมิติของการวิจารณ์ที่ซ่อนอยู่ในบทความที่ดูเสมือนจะไม่ใช้การวิจารณ์ในความหมายแคบ แต่ก็ต้องไม่ให้น้ำหนักมากเกินไปเนื้อหาสาระจริงของบทความดังกล่าว

นอกจากนี้ อาจารย์สายันท์ยังได้กล่าวถึงประเด็นย่อยเกี่ยวกับน้ำหนักในสาระของบทวิจารณ์อีก 2 ประการ คือ

1.2.1. การวิจารณ์มักมีการหยุดแค่กรอบของงาน แต่ไม่ได้บรรจบกับตัวงาน ซึ่งสาขาวรรณศิลป์ก้าวไปไกลกว่าในประเด็นนี้ ทั้งนี้การที่นักวิจารณ์พยายามที่จะก้าวออกมาให้พ้นกรอบทางศิลปะ โดยใช้เครื่องมือหรือศาสตร์แขนงอื่นมาช่วยในการวิจารณ์งานศิลปะ หากแต่ผู้วิจารณ์ก็ยังไม่เข้าใจลึกซึ้งในเครื่องมือและศาสตร์อื่นที่นำมาใช้วิจารณ์เท่าใดนัก จึงทำให้บทวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์มักจะวกวนและซับซ้อนอยู่กับเรื่องอื่นๆ โดยละเลยที่จะให้ความสำคัญต่อตัวงานศิลปะที่นำมาวิจารณ์

1.2.2. การทำเชิงอรรถอธิบายความหรือข้อความในบทความภาษาต่างประเทศที่อ้างชื่อหรือแนวคิดที่ผู้อ่านนอกวงการศิลปะไม่รู้จักรัก และเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเชิงอรรถเหล่านี้มีคุณประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่าน ตัวอย่างเช่น บทวิจารณ์ "ว่าด้วยความหลง และความจริงอื่นๆของจิตกรรม พินิจหลายแห่ง" ของ เอส. พี. ของฮันส์ เบิลทิง ที่มีเชิงอรรถอธิบายเรื่อง "Alchemy" ซึ่งน่าสนใจ แต่กินเนื้อที่ไปมากกว่าครึ่งหน้าจนทำให้เกิดคำถามว่า เราจำเป็นจะต้องรู้เรื่องนี้อย่างละเอียดขนาดนี้หรือเปล่า ดังนั้น เชิงอรรถจึงควรเป็นการอธิบายความ

หรือสอดแทรกในประเด็นที่จำเป็นต่อการเข้าใจบทความในตอนนั้น และควรจะทำให้ความกระจ่างโดยไม่ยืดเยื้อ

หากเมื่อพิจารณาบทความที่มีเชิงอรรถทั้งหมดนั้นพบว่าบทวิจารณ์ที่มีเชิงอรรถขนาดยาวเกิดความจำเป็นมีดังนี้ บทวิจารณ์ "Camera Lucida" ของโรลองด์ บาร์ธส์ และบทวิจารณ์ "กล้องถ่ายภาพไม่เคยโกหก (มาก) จุดโฟกัสที่ไม่ชัด - การถ่ายและการอนุมานความจริง" ของ คีทซ์ มิลเลอร์ ซึ่งผู้วิจัยควรจะปรับแก้ในส่วนนี้ให้เหมาะสมอีกครั้ง

2. บทวิเคราะห์ อาจารย์สาธิตเห็นว่าการวิเคราะห์นั้นเป็นบทวิจารณ์ของผู้วิจัยอีกที ทั้งนี้ ในบางครั้งที่บทวิเคราะห์ของผู้วิจัยน่าจะอยู่หน้าบทวิจารณ์เพราะจะช่วยปูความเข้าใจให้ผู้อ่าน เพราะบทวิเคราะห์ในที่นี้ทำหน้าที่ประจักษ์แจ้งที่จะช่วยเปิดไปสู่ส่วนที่ถูกปิดไว้หรือละไว้ หรือถูกกาลเวลาทำให้เลือนลางหรือไกลตัวออกไป แต่ก็มียุทธศาสตร์จำนวนไม่น้อยเหมือนกันที่มีลักษณะกล่าวข้ามบทวิจารณ์ สรุปความบทวิจารณ์ ซึ่งผู้อ่านรู้สึกได้ว่าไม่ได้อะไรใหม่ๆเพิ่มจากการอ่านบทวิเคราะห์ลักษณะนี้ นอกจากนี้ บทวิเคราะห์บางบทยังมีน้ำเสียงแสดงความชื่นชม หรือเอนยอบบทวิจารณ์หรือบทความที่ถูกคัดสรรมามากเกินไป

จากการที่ผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ในการคัดสรรบทวิจารณ์ไว้ล่วงหน้า จึงทำให้มีบทวิจารณ์หลายบทที่กล่าวถึงในเรื่องเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น มีบทวิจารณ์ 3 บทที่เกี่ยวกับเรื่องภาพถ่าย และจากการอ่านบทความทั้ง 3 แล้ว อาจารย์สาธิตเห็นมีทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า รู้สึกเหมือนอ่านบทความสั้นๆที่เต็มไปด้วยเชิงอรรถ ในบทวิจารณ์ "Camera Lucida" ของโรลองด์ บาร์ธส์ ที่มีใจความหลักเพียงใจความเดียว คือ การเปรียบเทียบภาพถ่ายกับการละคร แต่ผู้อ่านได้เรียนรู้อะไรอีกมากมายจากการอ่านบทวิเคราะห์ที่ขยายบทวิจารณ์นั้น แต่สิ่งที่ขาดหายไปในการวิเคราะห์ของผู้วิจัย การวิเคราะห์หรือให้ความสำคัญในเรื่องวิธีการประพันธ์ เทคนิคการเขียนและสำนวนถ้อยคำต่างๆ เนื่องจากในขณะที่ผู้วิจารณ์เขียนบทวิจารณ์ก็ได้ขังนำหนักในการเลือกถ้อยคำที่จะใช้เหมือนนักเขียนเขียนนวนิยาย ด้วยเหตุนี้ บทวิจารณ์จึงเป็นงานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์อีกประเภทหนึ่ง ทั้งนี้ บทวิจารณ์ที่ผู้วิจัยคัดสรรมาหลายบทก็มีความโดดเด่นในเรื่องของการใช้ภาษา อันได้แก่ บทวิจารณ์ "บทวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของนาย "อิทธิพล โดย ผศ. อิทธิพล" ของ อิทธิพล ตั้งโฉลก เนื่องจากเป็นเรื่องไม่ง่ายนักที่จะวิจารณ์ตัวเองโดยพูดเหมือนกับเป็นบุคคลอีกคนหนึ่ง หรือบทวิจารณ์บางบทที่มีสีสัน เช่น บทวิจารณ์ "การประเมินคุณค่าศิลปะ ที่ไหน เมื่อไหร่ โดยใคร ประเด็นไหน และเพื่ออะไร" และ "ถามหาสิ่งที่อยู่ไกลเพราะที่ใกล้ไม่มี" ของ อารยา ราษฎร์จำเริญสุข โดดเด่นในเรื่องภาษาและกลวิธีการเขียน และบทวิจารณ์ "ผลงานจิตรกรรม ของพิชัย นรินทร์" ของ น. ณ ปากน้ำ เขียนไว้ตั้งแต่ปี 2511 ซึ่งคำที่ปรากฏหลายคำในบทวิจารณ์นั้น

ผู้อ่านที่เป็นคนในยุคปัจจุบันจะไม่เข้าใจอีกต่อไปแล้ว และนักวิจารณ์ในสมัยนี้ก็ไม่มีใครใช้คำเหล่านี้อีกแล้ว เช่น บรรยายภาคอันมีส่วนพัวพันกันอย่างแนบแน่นเป็นปฐม ต่อจากนั้น กลุ่มสัญชาติญาณป่าหรือที่เรียกกันว่าไฟเวได้เร่งเร้าให้ชาวโลกรู้จักอิทธิปาฏิหาริย์ของสี ซึ่งสามารถที่จะปลุกปั่นให้เป็นโลกจักรวาลแม้กระทั่งสิ่งอันเกิดในภวังคจิต หลังการอันนั้นนักสังเคราะห์สีรุ่นใหม่ หรือกลุ่มนายบิสนามาปฏิรูปใหม่โดยจับเคล็ดลับปัจจัยการของสีจากรังสีแสงในบรรยากาศ ตลอดจนการเกิดและแตกดับของสีหนึ่งกับสีอีกสีหนึ่งมีภาพชาติต่อเนื่องกันตามนัยแห่งปัจจุสมุปบาท กล่าวคือ สีใดสีหนึ่งเมื่อสถิตอยู่ในภาวะสีหนึ่งย่อมแปลงภาวะภพชาติ ตันหา อุปาทานของมันออกมาอย่างพร้อมมูล ดังนั้น จึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับผู้วิเคราะห์เท่าใดนักที่กล่าวว่า ผู้วิจารณ์ใช้ภาษาที่ง่ายต่อการสื่อ เนื่องจากไม่แน่ใจว่าคนในยุคนี้จะสามารถเข้าใจในทุกถ้อยคำหรือไม่

นอกจากนี้ อาจารย์สายัณห์ยังได้วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาของผู้วิจัยด้วย โดยยกตัวอย่างว่าในการเขียนของผู้วิจัยมีความผิดพลาดในการเขียนบ้าง อาทิ ร่างบทวิเคราะห์ของผู้วิจัย ข้อที่ 3.3.4 ย่อหน้าที่ยาว 4 บรรทัดนั้น ซึ่งอาจารย์สายัณห์ตั้งชื่อในการเขียนตอนนั้นว่า “งูกินหาง” เพราะมีการกล่าวซ้ำในประเด็นเดิมๆ หรือ หัวข้อที่ 4 ย่อหน้าที่ยาว 4 บรรทัด พบว่าในย่อหน้านี้ผู้วิจัยใช้คำพ้องรูป “การ” ถึง 26 คำ

3. ร่างบทวิเคราะห์ของผู้วิจัย อาจารย์สายัณห์เห็นชมที่ผู้วิจัยสามารถที่จะกลั่นกรองประเด็นสำคัญทางทัศนศิลป์ออกมาจากบทวิจารณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่โครงการฯ จัดขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชี้ให้เห็นข้อบกพร่องประการสำคัญ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้วงการศิลปะในประเทศไทยไม่พัฒนาไปเท่าที่ควรนั้นก็คือ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ยังมีจุดบกพร่องอยู่มาก ทั้งทางด้านการถ่ายทอดและการรับ ซึ่งทำให้ทัศนคติทางการวิจารณ์ไม่เติบโตเท่าที่ควร แต่เมื่ออ่านบทวิจารณ์แล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกวุ่นวายหนักหน่วงหมด ความรับผิดชอบแทบทั้งหมดตกอยู่ที่ประวัติศาสตร์ศิลป์ คนแทบจะกลายเป็นดราบาปอันใหญ่หลวง

อีกทั้ง อาจารย์สายัณห์ได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า ผู้วิจัยอาจเร่งรีบและประมาทไปสักหน่อยที่เผยความจริงในเรื่องนี้โดยใช้โทนเสียงไปในเชิงประณามหรือกล่าวโทษ เพราะอาจจะทำให้เกิดคำถามกลับมาได้ว่า ทำไมต้องเป็นฝ่ายประวัติศาสตร์ศิลป์ที่จะต้องเหมาเอาความรับผิดชอบอันนั้นไว้แต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้สอนทางปฏิบัติเองไม่ได้มีหน้าที่เดียวกันหรือที่จะฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติมีวิสัยทัศน์ทางการวิจารณ์พร้อมๆ กับการลงมือสร้างงาน ด้วยเหตุนี้ จึงเสนอให้ผู้วิจัยปรับเกล้าน้ำเสียงหรือลดระดับน้ำเสียงในเรื่องนี้ลงบ้าง

อาจารย์สายัณห์ชี้ให้เห็นว่า ในบางครั้งผู้วิจัยมีปัญหาในการร้อยเรียงประเด็นบางประเด็น อาทิ การบอกว่าประวัติศาสตร์ศิลป์แทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญต่อศิลปะร่วมสมัย หรือเฉยเมยต่อศิลปะร่วมสมัย ทำให้การเรียนการสอนศิลปะวิจารณ์ไม่สามารถดำเนินควบคู่ไปได้ การที่ผู้วิจัยกล่าวเช่นนี้ดูประหนึ่งว่า การเฉยเมยศิลปะร่วมสมัยต่อการพัฒนาการ

เรียนศิลปะวิจารณ์หรือไม่เอื้อต่อการวิจารณ์ศิลปะ ในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้วิจัยพยายามที่จะเชื่อมความคิดการวิจารณ์ศิลปะเข้ากับช่องว่างเรื่องศิลปะร่วมสมัยเข้าด้วยกัน หากเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่าทัศนะวิจารณ์ที่เกิดขึ้นจะมีผลเฉพาะกับศิลปะร่วมสมัยกระนั้นหรือ การเรียนการสอนศิลปะยุคเก่าไม่สามารถเอื้อต่อการวิจารณ์ หรือทำไมต้องใช้ศิลปะร่วมสมัยเป็นตัวหลักที่จะจุดประกายการวิจารณ์ อนึ่ง เรื่องการละเลยต่อการให้ความสำคัญในศิลปะร่วมสมัยนั้น นับเป็นปัญหาสำคัญในวงการศิลปะ แต่ไม่ได้หมายความว่ามันเป็นตัวจุดให้การวิจารณ์ศิลปะตกต่ำไปด้วย เพราะการวิจารณ์ศิลปะทำได้กับศิลปะในทุกยุคทุกสมัย ทุกแขนงวิชาและทุกสาขาวิชา ทั้งนี้ ผู้วิจัยน่าจะต้องอธิบายขยายความหรือหาจุดเชื่อมโยงที่ชัดเจนกว่านี้ เนื่องจากปัญหาในประเด็นนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกฝ่ายควรรับทราบ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นไม่ได้เป็นการบั่นทอนความสำคัญต่างๆ ที่ผู้วิจัยแสดงไว้ หากแต่ภาพรวมดังกล่าวยังคงความน่าเชื่อถือ เพราะตั้งอยู่บนรากฐานของควมมีเหตุผล แต่ที่นำเสนอเป็นเพียงบางประเด็นที่เล็ดลอดสายตาของผู้วิจัยไป สิ่งเหล่านี้มิใช่การติ แต่เป็นเพียงการติง เพื่อให้ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์และยังประโยชน์สูงสุด

อาจารย์สายัณห์กล่าวปิดการอภิปรายในครั้งนี้ว่า ผลรวมอาจมิใช่แก้วสารพัดนึก บันดาลภาพพจน์ของแต่ละบทครบถ้วน อาจมิใช่เพชรที่แวววับไปทุกเหลี่ยมมุม หากทว่าคุณลักษณะที่ก่อตัวขึ้นมาแทบจะประจบกับเอกลักษณ์ประการหนึ่งของทางทัศนศิลป์ กล่าวคือ ควรมีสีสันในเจตนาที่บริสุทธิ์ที่จะจรรโลงโลกแห่งการวิจารณ์ศิลปะให้เจิดจรัสสู้นทางที่มั่นคงและพร้อมยิ่งขึ้น

นางสาวอรพินท์ คำสอน

ผู้บันทึกรายงานการประชุม

รายงานการประเมินทวิเคราะห์และสรุพนิตินัย สาขาศิลปะการละคร โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

ในการประชุมเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยสาขาศิลปะการละครเสนอรายงานผลการวิจัยและร่างสรุพนิตินัย (จำนวน 50 บท) ต่อที่ประชุม ทั้งนี้ ทางโครงการได้เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางสาขาศิลปะการละคร คือ อาจารย์ ดร. จิรพร วิทย์ศักดิ์พันธุ์ แสดงความคิดเห็นต่อทั้งผลการวิจัยและร่างสรุพนิตินัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. **วัตถุประสงค์โครงการ** โครงการวิจัยนี้ตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการไว้ใหญ่มาก ซึ่งอาจจะต้องอาศัยสถาบันหรือจำนวนคนทำงานที่มากกว่านี้ เพื่อให้ทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เพราะมีงานหลายหน้าที่ที่ต้องทำ อาทิ การวิเคราะห์งาน การทำกิจกรรมต่อเนื่อง การประชุมวิชาการ เป็นต้น

ตามนิยามที่โครงการขออธิบายคำว่า “พลังปัญญา” ไว้ว่า คือ “ความรู้และความคิดที่นำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อให้การสร้างสรรค์นี้ทำหน้าที่จรรโลงสังคมและมนุษยชาติ” นับเป็นโจทย์ที่ยากมาสำหรับสาขาศิลปะการละคร เนื่องจากบทวิจารณ์ในสาขานี้มีน้อยและงานวิจารณ์ที่สร้างขึ้นมามีส่วนใหญ่อีกเพื่อรับใช้วังและวัด ซึ่งจะสร้างขึ้นมากในโอกาสพิเศษเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การวิจารณ์ในสายศิลปะการละครนับว่ามีสายกำเนิดจากตะวันตกอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เราจะย้อนกลับไปศึกษาว่า เราได้รับการวิจารณ์จากตะวันตกอย่างไร และมีข้อขัดหรือข้อปรับเปลี่ยนหรือไม่ในการรับมาพบว่าการรับตัวงานศิลปะการแสดงนั้นรับง่าย แต่การจะรับวัฒนธรรมการวิจารณ์โดยไม่ขัดกับฐานวัฒนธรรมเดิมนั้นจะพบคำถามที่ต้องการคำตอบมาก เนื่องจากต้องดูว่าวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในที่นี้หมายถึงวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ของตะวันตก จะพบว่าปัญหาที่กล่าวถึงในบางส่วนผู้วิจัยได้ตอบแล้ว ซึ่งคำตอบที่ผู้วิจัยนำเสนอในลักษณะอธิบายเชิงสรุปนั้นได้ประโยชน์ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่น่าเสนอนั้นนับเป็นคลังความรู้อันมหาศาล และหากผู้วิจัยเรียงร้อยและเรียบเรียงความรู้เหล่านั้นออกมาในรูปแบบตำรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำราทางประวัติและพัฒนาการสาขาศิลปะการละคร หรือประวัติและพัฒนาการการวิจารณ์ละคร ก็จะเป็นคุณูปการมหาศาลต่อสาขาศิลปะการละคร

หากพิจารณาตามวัตถุประสงค์ทั้งหมดที่ระบุว่า เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางการวิจารณ์และพัฒนาวิธีการวิจารณ์และสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่กลุ่มต่างๆ สร้างเครือข่ายระหว่างผู้วิจารณ์ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ และมหาชนผู้รักงานศิลปะ โดยใช้การวิจารณ์ละครเพื่อเสริมสร้างสภาวะพลังทางปัญญาและวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ให้แก่สังคมร่วมสมัย เทียบกับผลการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยได้เดินตามกรอบเดิมที่ได้ตกลงร่วมกันไว้แต่ต้นระหว่าง

สาขาต่างๆ ขณะเดียวกับก็พยายามปรับแก้ในบางส่วนตามข้อเรียกร้องต่างๆ จึงทำให้ผู้วิจัยต้องทำงานหนักขึ้น โดยผู้วิจัยสาขาศิลปการละครเสนอรายงานผลการวิจัยในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า ได้ศึกษางานวิจารณ์ที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลากว่า 75 ปี ซึ่งมีบทวิจารณ์กว่า 2,000 บท ซึ่งจากการศึกษางานวิจารณ์จำนวนมากและกินระยะเวลานานเช่นนี้ อาจารย์จิรพรจึงเสนอความเห็นไว้ว่า หากเป็นไปได้ก็อยากให้ผู้วิจัยสาขาศิลปการละครคัดเลือกบทวิจารณ์ที่แสดงประวัติและพัฒนาการการวิจารณ์ในแต่ละสมัย ไปพร้อมๆ กับบทวิจารณ์ที่แสดงพลังปัญญาต่อสังคมร่วมสมัยด้วย ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

2. การคัดเลือกถ้อยแถลงสรณิพนธ์ นับเป็นการสร้างองค์ความรู้และมีประโยชน์อย่างยิ่ง หากเมื่อพิจารณาและศึกษางานในส่วนนี้แล้ว ได้เกิดประเด็นคำถาม 2-3 ประเด็น ดังนี้

- 2.1. เกณฑ์การคัดเลือกสรณิพนธ์ ซึ่งแนวทางหรือเกณฑ์การคัดสรรบทวิจารณ์เพื่อบรรจุในสรณิพนธ์ทั้ง 15 ข้อ ของสาขาศิลปการละครนั้น ดูประหนึ่งเป็นเกณฑ์กลางสากลที่กลุ่มผู้วิจัยได้ตกลงกันแล้ว จึงอยากจะให้มีการขยายความหรืออธิบายว่า เหตุใดจึงกำหนดหรือยึดถือแนวทางอันนี้ในการคัดสรรงานวิจารณ์ เพราะรู้สึกว่าการที่ผู้วิจัยยึดถืออันนี้เป็นแนวคิดของตะวันตก

- 2.2. การเลือกสรณิพนธ์และการที่ผู้วิจัยพยายามจะอธิบายว่าสรณิพนธ์คืออะไร สำหรับประเด็นนี้เห็นว่า ผู้อ่านสามารถหาคำตอบเหล่านี้ได้หากได้อ่านบทวิจารณ์ดังกล่าว แต่การที่ผู้อ่านจะต้องเรียงร้อยความสำคัญหรือความสัมพันธ์ของบทวิจารณ์แต่ละบทเองว่า ผู้วิจัยคัดบทวิจารณ์ชิ้นนี้มาเพราะเหตุใดและเพื่ออะไร ซึ่งในประเด็นนี้อาจารย์จิรพรเห็นว่า ผู้วิจัยน่าจะให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากกว่า โดยพยายามทำความเข้าใจกับผู้อ่านถึงเหตุผลในการคัดสรรบทวิจารณ์แต่ละบท เช่น บทวิจารณ์บทนี้วิจารณ์ตรรกะ บทนี้วิจารณ์ผู้แสดง บทนี้วิจารณ์บริบททางสังคม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงเสนอให้ผู้วิจัยจัดทำคำนำในตอนต้นของสรณิพนธ์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจมากขึ้น

- 2.3. บทวิจารณ์ ข้อสังเกตเรื่องความลงตัวของบทวิจารณ์ที่อาจารย์ ดร. สายัณห์ เสนอไว้ก่อนหน้านี้ (ดูเพิ่มเติมได้จากรายงานการวิเคราะห์ผลการวิจัยและสรณิพนธ์ สาขาทัศนศิลป์) นั้น อาจารย์จิรพรไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าวมากนัก เนื่องจากเห็นว่าบทวิจารณ์ควรอ่านได้รื่น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องกระตุ้นความคิดหรือปลุกพลังความคิดด้วย ดังนั้น ก่อนที่จะคัดสรรผู้วิจัยจึงต้องพิจารณาโดยละเอียดว่า บทวิจารณ์แต่ละชิ้นมีข้อเด่นและข้อด้อยอย่างไร แล้วจึงจะคัดเลือกบทวิจารณ์ที่มีข้อเด่นมากกว่าข้อด้อย ในเรื่องนี้ขอยกตัวอย่างบทวิจารณ์ 2 บท เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องวิวัฒนาการการวิจารณ์ในสังคมได้ดี คือ บทวิจารณ์ "ละครพันทาง 'อันตรธาน' ผู้มาหลังกาลเวลา" และ " 'แฮมเลต' หรือความล้มเหลวอุดมศึกษาไทย" ซึ่งบทวิจารณ์ทั้งสองชิ้นวิเคราะห์โดย ปาริชาติ จึงวิวัฒนาการณ์ เหตุผลที่ยกบทวิจารณ์ทั้ง 2 บท มาเป็นตัวอย่างในครั้งนี้ เพราะอาจารย์จิรพรต้องการจะแสดงให้เห็นว่า หากมีโอกาส

เลือกบทวิจารณ์ก็จะเลือก 2 บทนี้ แต่เหตุผลที่เลือกมิใช่เพราะมองเห็นพลังปัญญาในเรื่องความลงตัวของบทวิจารณ์ในเชิงการเขียนหรือในเชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่น่าจะรวมไปถึงสิ่งที่บทวิจารณ์ชิ้นนั้นสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนการวิวาทะของคนที่อยู่ในวงการศิลปะทั้งในกลุ่มผู้สร้างงาน ผู้รับงานและผู้เสพงาน บทวิจารณ์ทั้ง 2 บทมีจุดร่วมที่ตรงกันคือ เป็นบทวิจารณ์ที่วิจารณ์ผลงานละครที่เป็นละครตะวันตกที่แปลและดัดแปลงมาเพื่อนำเสนอในบริบทไทย โดยชี้ให้เห็นความหมายที่คาดเคลื่อนและการไม่เคารพต่อต้นฉบับของผู้สร้าง นอกจากนี้ ข้อสังเกตอีกประการที่พบในงาน 2 ชิ้น คือ บทวิจารณ์ “ละครพันทาง ‘อันตราคณี’ ผู้มาหลังกาลเวลา” เป็นการจัดทำโดยคนมีฝีมือชั้นครูและถูกนักวิจารณ์รุ่นลูกศิษย์วิจารณ์ ในขณะที่บทวิจารณ์ “‘แอมเลต’ หรือ ความล้มเหลวอุดมศึกษาไทย” ทำโดยคนที่เรียนศิลปการละครที่เข้าใจว่ารู้จริง และถูกวิจารณ์โดยมือชั้นบรมครู ทั้งนี้รายละเอียดในการวิจารณ์อาจแตกต่างกันในรายละเอียด แต่สาระที่ตรงกันคือ บทวิจารณ์ไม่ได้แสดงออกโดยอัตวิสัยว่าไม่ชอบ หากแต่เป็นการวิจารณ์โดยอาศัยการวิเคราะห์ที่มีเหตุผลประกอบชัดเจน ซึ่งโดยปกติการวิจารณ์ในลักษณะนี้ไม่ค่อยจะปรากฏบ่อยนักในสังคมไทย เนื่องจากบทวิจารณ์ทั้งสองจะถูกกล่าวหาว่าใช้อคติหรืออาจจะทำให้เกิดศัตรู แต่ด้วยความสำนึกว่ามันเป็นหน้าที่ที่มีอาจจะเลยได้ เพราะเชื่อมั่นว่าการทำโดยไม่เคารพต้นฉบับเดิมอาจทำให้ความงามหรือคุณค่าของเดิมสูญหาย เพราะในเบื้องานจะบอกว่าถ้าไม่เป็นเช่นนั้นจะเสียหายอย่างไร สิ่งที่น่าสนใจอีกประการสำหรับบทวิจารณ์ “ละครพันทาง ‘อันตราคณี’ ผู้มาหลังกาลเวลา” คือ มีการตอบโต้ทั้งจากผู้ผลิตและผู้ชม ซึ่งทำให้มองเห็นวัฒนธรรมการวิจารณ์ของคนไทยได้ ดังนั้นหากเราเลือกงานวิจารณ์ในลักษณะนี้บรรจุในสรรนิพนธ์จำนวนมาก อาจก่อให้เกิดความสำนึกในเรื่องการปลูกถ่ายวัฒนธรรม (cultural transplant) ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการหยิบยืม ดัดแปลงหรือแปลวรรณกรรมตะวันตกมาในการทำละครไทยต่อไป หากทำได้เช่นนั้นจะช่วยทำให้คนไทยสามารถเสพงานตะวันตกได้โดยไม่ถูกกล่าวหาว่าไม่รู้จัก

- 2.4. ความอุตสาหกรรมในการสร้างกิจกรรม พบว่าสาขาศิลปการละครประสบความสำเร็จในเรื่องอย่างมาก
- 2.5. การใช้การวิจารณ์ละครในการเสริมสร้างและสร้างพลังทางปัญญาและวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในสังคมร่วมสมัย นับว่าเป็นวัตถุประสงค์ข้อสำคัญที่สุดและนับว่าเป็นข้อที่ประเมินยากที่สุด เนื่องจากสังคมไทยมีพลังปัญญาที่ยังไม่แข็งแกร่งหรือมีการวิจารณ์ที่ไม่มากพอ ทั้งนี้เพราะคนไทยเคยชินกับโครงสร้างอำนาจในวัฒนธรรมที่เป็นแนวตั้ง การวิจารณ์ผู้อื่นหรือการวิจารณ์ผู้ใหญ่หรือผู้เป็นใหญ่ทำได้ยากมาก การวิจารณ์เพื่อนฝูงก็ทำได้ยากเช่นกัน ดังนั้น หากเราสามารถสร้างการวิจารณ์ละครที่ทำให้เขากล้าหาญพอที่จะแสดงความคิดเห็นที่ประกอบด้วยเหตุผลแล้วนำไปสู่การสร้างสรรคและหากสามารถพัฒนาสิ่งนี้ให้กลายเป็นความเคยชินของสังคมไทยเมื่อใด ก็สามารถ

ที่จะเชื่อมโยง ถ่ายทอดและสืบทอดความคุ้นเคยที่มีพลังเหล่านี้ไปสู่การสร้างในเชิง
ระนาบมากขึ้น และในที่สุดคนไทยก็จะเปลี่ยนจากผู้ถูกปกครองไปเป็นผู้มีส่วนร่วมใน
การปกครองแทน

อาจารย์พรตั้งข้อสังเกตทั้งท่ายไว้ว่า สิ่งโครงการวิจัยพยายามทำนั้นไม่ใช่เป็นการ
เสนอแนะ แต่เป็นการเสนอชุดความจริงชุดหนึ่ง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับนักวิจัยและผู้
สนใจรุ่นหลังได้คิดค้นต่อ ได้ตรวจสอบหรือได้รู้เพื่อสร้างใหม่ ดังนั้น สิ่งที่เป็นผลพวงที่
หัวหน้าโครงการพยายามทำมาในระยะเวลา 21 ปีนั้น มาถึงแค่นี้ได้ก็คิดว่าน่าภูมิใจแล้ว

นางสาวอรพินท์ คำสอน
ผู้บันทึกรายงานการประชุม

รายงานการประเมินบทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร สาขาสังคมศาสตร์ โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

ในการประชุมเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยสาขาสังคมศาสตร์เสนอรายงานผลการวิจัยและร่างสรุพนิตยสาร (จำนวน 50 บท) ต่อที่ประชุม ทั้งนี้ ทางโครงการได้เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางสาขาสังคมศาสตร์ คือ อาจารย์สถิตยพัฒน์ รัตนเรือง แสดงความคิดเห็นต่อทั้งผลการวิจัยและร่างสรุพนิตยสาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. สรุพนิตยสาร

อาจารย์สถิตยพัฒน์กล่าวถึงภาพรวมสรุพนิตยสารของสาขาสังคมศาสตร์ว่า สามารถแบ่งออกเป็นบทวิจารณ์ดนตรีไทย 23 บท ซึ่งเป็นทั้งดนตรีไทยคลาสสิกและดนตรีไทยร่วมสมัย และบทวิจารณ์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก 27 บท ทั้งนี้ บทวิจารณ์ดนตรีไทยมีต้นฉบับเป็นภาษาไทยทั้งหมด ซึ่งต่างจากบทวิจารณ์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกที่มีต้นฉบับเป็นภาษาไทย 9 บท และต้นฉบับที่เป็นภาษาต่างประเทศที่แปลเป็นภาษาไทยอีก 16 บท จากการดูภาพรวมของบทวิจารณ์ที่คัดมาเป็นสรุพนิตยสารของสาขาสังคมศาสตร์สามารถบอกสถานภาพการวิจารณ์ดนตรีในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความพยายามอย่างมากของผู้วิจัยที่พยายามจะรวบรวมและคัดสรรบทวิจารณ์เพื่อจัดทำสรุพนิตยสารของสาขาสังคมศาสตร์

ข้อสังเกตที่น่าสนใจที่พบในสรุพนิตยสารของสาขาสังคมศาสตร์มีหลายประการ ดังนี้

- 1.1. ความผิดพลาดในเรื่องตัวสะกด ซึ่งพบบ่อยมากในสรุพนิตยสาร จึงอยากเสนอให้ผู้วิจัยช่วยพิสูจน์อักษรอย่างละเอียดอีกครั้ง ก่อนที่จะตีพิมพ์และจัดทำสรุพนิตยสารฉบับสมบูรณ์
- 1.2. สรุพนิตยสารทั้ง 50 บทมีความกว้างขวางและหลากหลาย เนื่องจากบทวิเคราะห์ที่โครงการกำหนดและสร้างขึ้นนั้นเป็นบทวิเคราะห์ร่วมของทุกสาขา จึงทำให้ขอบเขตของบทวิเคราะห์กว้างมากจนดูเหมือนว่าบทวิจารณ์อะไรก็สามารถเข้าเกณฑ์ได้ แต่อย่างไรก็ดี การตั้งเกณฑ์ไว้เช่นนี้ก็จำเป็นว่าเป็นประโยชน์เพราะทำให้เกิดความหลากหลายทั้งในแง่ตัวข้อมูลความรู้ที่ผู้อ่านจะได้รับจากสรุพนิตยสาร อาทิ บางบทเป็นการวิจารณ์ซิมโฟนี, บางบทเป็นการวิจารณ์การบรรเลง, บางบทเป็นบทสัมภาษณ์, บางบทเป็นการรายงานทั่วไป, บางบทเป็นข้อเขียนเล่าประสบการณ์ในวงการดนตรี, นอกจากนี้ผู้เขียนบทวิจารณ์ก็เขียนโดยกลุ่มคนที่หลากหลาย คือ มีทั้งนักวิจารณ์เขียนวิจารณ์ดนตรี, นักวิจารณ์เขียนวิจารณ์ศิลปะ, ศิลปินเขียนวิจารณ์นักวิจารณ์ หรือศิลปินวิจารณ์ศิลปินด้วยตัวเอง ซึ่งความหลากหลายในแง่ข้อมูลที่ได้ รวมทั้งความหลากหลายของผู้เขียน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นแนวทาง